

Váralljai Csocsán Jenő (Oxford)

„Lehel kürtje” jelentősége

(Abstract)

THE SIGNIFICANCE OF 'LEHEL'S HORN'
by Eugene Csocsán de Várallja

The carving filling almost its entire surface of the ivory horn usually called 'Lehel's horn' preserved in the Museum of Jászberény is divided into four levels.

1. The uppermost level represents the miracle stag following the first description of the Tarihi Üngürüz (MTA Török F 57 [3a & 3b]) by Terdzsüman Mahmud alias Sebold von Pibrach. Namely King Nimród's horse is just emerging from his castle crowned by parapet, while the sun-disk like drum is brought before him according to Ibn Ruszteh. Before them Magor hunts the miracle stag as it was observed by Prof. Gyula László. At the right end Hunor hunts a lion.

That the lion-hunter is Hunor is proved by the Horseman in Madara, which must have been made before the surrounding inscription mentioning the kagan Tervel (691-719) from the Dulo-Gyula clan. Namely newer Bulgarian research has shown that the Horseman of Madara reappears on the rock carving of Preslav and on the rock carving of Pliska, where his brother Magor hunts stag. The texts of Prokopios and of Jordanes testify, that already Priskus rhetor reported the story of Hunor's and of Magor's hunting from the court of King Etele-Atyl, and this is the reason, that his descendants from the Dulo-Gyula clan ordered to make a memorial to Hunor at Madara. It was explained by Gyula Németh, that the Huns have been renamed Bulgarians just after the death of King Etele-Atyl.

Apparently the story of the hunt by Hunor and Magor reached Korea as well, as it was painted in a tomb of Myong (Wuyong in Chinese).

Hunor's lion-hunt is the explanation of the representations of lions keeping their tail forwards on the Hungarian royal sceptre, on the Hungarian coronation mantle, on the Hungarian golden bull and in the palace of the Arpad dynasty in Esztergom.

2. The lowest level the horn of Jászberény represents the feast of the horn as described by the Hungarian Picture Chronicle (OSZK Clmae 404, folio 3^{recto}) as they dance to the tune of a symphony of drum and horn, while candle is lit to the bridegroom. The horn is blown by a king because he is wearing a crown, and his dynastic Turul bird is perched on his head. This bird is an enormous man-sized eagle-like bird just as on the 2nd and 7th vases of Nagyszentmiklós.

The horn used to be symbols of rulers, as for example the golden horn of Kovratos (605-665) found in Malaya Pereschepina in 1912 and now in the Ermitage, the Avar golden horns found in Kunbábony (KJM 71.2.151) and Bócsa (MNM 7/1935.15), the horn 17. of Nagyszentmiklós (KHM Antikensammlung As VII B 39); Árpád's horn in the Hungarian Picture Chronicle (OSZK Clmae 404 folio 11^{recto}) and the horn of King Saint László in the cathedral of Győr.

In addition to the horn and drum the symphony of the Hungarians provided also by a stringed instrument on the horn of Jászberény. Its angled shape with its 9 strings is surprisingly identical with the harp of the Ostyaks, called by them *tarüg szimplu jiv* in their Hanti language, which means wooden crane's neck as Nóri Kovács was told by the Museum of Hanti-Mansiysk 21st June 2014.

3. She was told that the «wooden crane's necks» were originally used for religious ceremonies, and on the horn of Jászberény we can see, as the naked shaman candidates are climbing to the shamans' tree in order to get shaman's drums there. After climbed there, they could get to the Palace (of Nimrod), where they become the grooms of the shaman-horses grazing there, just as all these are carved on the ivory horn investigated. It was explained by Vilmos Diószegi, that the shaman horses are in fact the shamans' drums. The shamans' drumming constitute hoof-beats bringing them into the heavens.

It follows from this that on the horn of Jászberény the centaurs below the castle crowned by parapet are in fact shaman-horses. This is proved secondly by the fact that it is abnormal that horse would have human trunk, and such abnormality is the sign of being shaman (*táltosh* in Hungarian) according to the Hungarian traditions as recorded by the famous writer Mór Jókai. Thirdly according to the Hungarian tradition the shaman horses are

able to speak human speech, but in order to speak human speech they must have human larynx. Fourthly the shamans fight each-other on occasions, and all the four centaurs on the horn of Jászberény are engaged in fighting. Fifthly the aquamanile of Abaújszántó is in fact a centaur having a drum with five holes, and on the horn of Jászberény we find three shamans who have precisely such drums with five holes, the drumming on which brought them up into the second and third heavens by their hoof-beats. The holes in these drums mirror the sieves also used as shaman drums by Hungarian shaman, the *táltos*es.

Incidentally it was recorded by Johannes de Thwocz (Thúróczy) in 1488 (OSZK, Inc 1143, fq5v(249. exposure), lines 9-11), that the Hungarians' constellation is just the Sagittary, which was repeated by Martin Engelbrecht in Ausburg in the years 1730-40s.

4. The envoy of the divinity, the bird Turul is guarded by two griffons according to the oriental traditions on the horn of Jászberény. The significance of the griffons is testified by Priscus rhetor among the Huns, and by Suidas Lexicon among the Avars. The Tomaj clan always played an important role in the Hungarian history, and their coat-of-arms from 1548 shows that their griffon is among the stars, therefore it forms a constellation. Griffon constitutes the coat-of-arms of the prime Hungarian magnats, the Esterházy's family as well.

5. The representations on 'Lehel's horn' are overcrowded. This horror vacui is a specific character of the art of the Avars (568-795AD) as it is demonstrated by the great study by Gábor Fancsalszky (*Állat és emberábrázolások a késő avar kori öntött bronzvereteken*. Budapest, 2007.) On the horn of Jászberény we can find not only griffons, but very many tendrils as well. This means that it was made by the so called „people of griffons & tendrils”, which seems to have arrived around 667 into the Carpathian Basin. Meanwhile this „people of griffons & tendrils” making the horn of Jászberény knew the story of Hunor and Magor, the feast of the horn, and the significance of the dynastic Turul bird, as we have seen just above. It follows from these, that they were Hungarians, and as consequence this horn proves the theory of the so called double conquest by Prof. Gyula László.

This theory proved especially by the decoration bordered by parallel lines on the wings of the griffons, as this sign can not be found other Avar finds. There is only one or two late Avar finds containing parallel lines on the griffons wings, but there the decoration is still missing completely between their parallel lines.

On the other hand decoration between the parallel lines appear on the Hungarian finds from the conquest periode from Mindszent-Koszorús dűlő (County Csongrád) and Ondraho (County Nyitra) .

The specific and origin marking character of the decoration bordered by parallel lines on the wings of the griffons is demonstrated by their appearance on the griffons made by the Hun-Bulgarians from the Dulo-Gyula clan, who descended from King Etele-Atyl for example in Preslav and in Nova-Zagora.

To be more precise the decoration bordered by parallel lines on the wings of the griffons appears also on cloisonné enamels on the vase of St Maurice d' Agaun, which originated from the Carpathian Basin according Professor András Alföldi, (and their dark blue colour in which white points appear seems to show constellation like the coat-of-arms of the Tomaj clan) as well as on the 21st dish of Nagyszentmiklós, which has Hungarian inscription written by Greek characters.

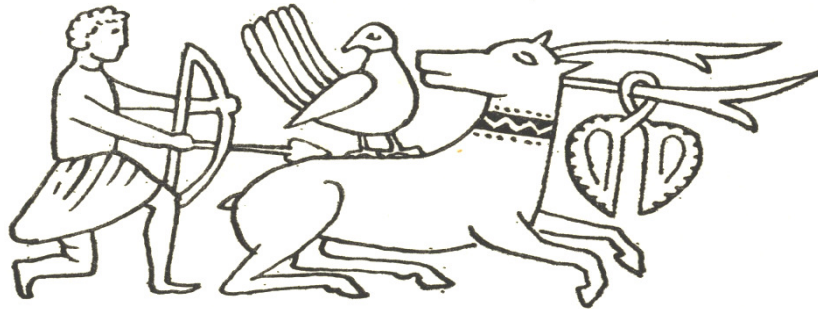
The eagle-type Turul bird and his connection to crowned king on the horn of Jászberény also proves the theory of double conquest. Namely it was demonstrated by Joachim Werner, that the eagle was virtually the dynastic bird of the Huns, which is confirmed by the bracteate with the inscription of King Etele-Atyl found on the island of Tjurk next to Sweden with the coin of Theodosios II (408-450) now in the Historical Museum of the University of Lund (LUHM 6601)

Theophanes the Confessor, and Patriarch Nikon testify that the descendants of king Etele-Atyl, namely the fourth son of Kovratos moved to Pannonia following the parting from his brothers in 663, and his people stayed there still in the years 775-810.

The time of their parting in 663AD corresponds to the first arrival of the Hungarians into the Carpathian basin in 667 according to the Hungarian Picture Chronicle (OSZK Clmae 404 folio 11^{recto}). The theory of the so called double conquest is also testified by Russian Nikon Chronicle, according to which the „white” (that to say the Western) Hungarians spurn the Franks and occupied the Slavs' land in time of Emperor Heraclius (610-641), while the „black”(that is the Northern) Hungarians moved through Kiev at the time of Oleg (879-912).

Aventinus found in his sources, that „the Huns and a part of the Avars were expelled by weapons from Noricum and from Pannonia to the east of the river Tisza by the Bavarians and by Charlemagne. This means that the descendants of Kovratos settled in the region of Gyula and Gyulafehérvár. Namely it was explained by Gyula Németh, that the tribe of Gyula „was an independent formation from the dynasty of Árpád and of the Seven Magyars, and according to their origin they are related to the Bulgarian (Dulo)-Gyula dynasty.” It was also pointed out by Gyula Németh, that the members of this Gyula clan in the Carpathian basin gave Turkish names to their descendants throughout five generation, like the relations of King Etele-Atyl. This corresponds to the remark by László Révész: „the Bulgarians of the valley of Maros survived the [second] Hungarian Conquest [of 895].” It can not be by pure chance, that the coat-of-arms of the Hungarians of Transylvania and of the county of Fehér (around Gyulafehérvár) has been the Turul bird for all the centuries of history.

Csodaszarvas

László Gyula már észrevette, hogy tulajdonképpen a csodaszarvas története jelenik meg a 'Lehel kürtjén'.¹

¹ Gyula László: The Art of the Migration Periode, Coral Gables 1974, 94-102.oldal; XV. kép a 132. oldal után.

A Tarih-i Üngürüşben két csodaszarvas elbeszélést találunk. Az első: „Az évszázadok hírnökei és a hírek elmondói ilyenképen adták elő: A régi időkben a Madzsar törzs nemzetsége Nemród gyermekeitől származott. Nemródnak volt egy Ankisza nevű felesége, s ettől a feleségétől két fia született. Az egyiket Magornak, a másikat Hunornak hívták. Ők voltak Nemród első fiai és állandóan atyjuk palotájában tartózkodtak. Egyik nap Nemród vadászatra ment, és magával vitte fiait is. Vadászat közben Nemród egy elejtendő vadra bukkant. Azonnal nyomába eredt és üldözni kezdte. Fiai is mindenfelé vadat kémleltek, s egyszer csak csodálatos vad tűnt fel előttük, amely csodálatos színekben pompázott. Önkéntelenül lovaikkal vágóban a vad után fordultak. A vad azonban elmenekült és Adzsem (=Perzsia) tartomány határán a hegyek közé érve eltűnt.”²

A Tarih-i Üngürüş éppen idézett első csodaszarvas elbeszélése megmagyarázza Lehel kürtjének ábrázolását. Nimród ugyanis király volt³ és Ibn Ruzsteh szerint „Amikor a [kazár] király valamely irányba elindul, előtte egy naphoz hasonló tárgyat hordoznak, mely a dob mintájára van készítve, e tárgyat egy lovas viszi, aki előtte jár.”⁴ Ezért emel nap-tárcsát magasra 'Lehel kürtjén' a Tarih-i Üngürüş szerint a palotájából vadászatra induló Nimród előtt kilovagló lovas. Előtte mint a további vizsgálatainkból kitűnik, két táltos dobol, és a csodaszarvasra Magor lő nyilat.

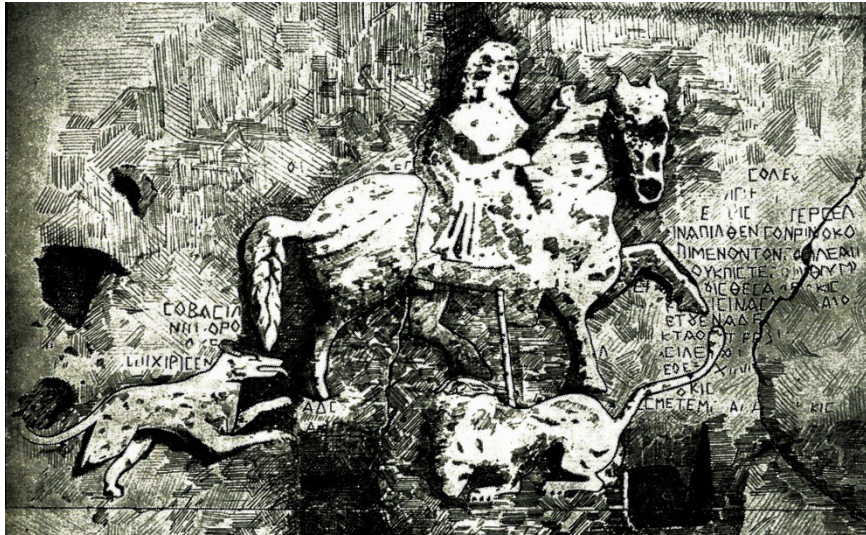

Testvére oroszlánra vadászik. Az, hogy ő valójában Hunor, a bulgáriai madarai lovas domborművéből derül ki.

² Mahmud Terzsüman: Tarih-i üngürüş. Ford. Blaskovics József. Léva, 1996. 9-10.o. Cf.: MTA Török F 57 [3a & 3b] by Terdzsüman Mahmud alias Sebald von Pibrach.

³ A Tarih-i Üngürüş Hunort és Magort „két királyfi”-nak nevezi a következő mondatban. A Képes Krónika egyik szöveg változata szerint Nimród „királyságának kezdete Babilon volt”(Emericus Sznepétery: Scritores rerum Hungaricarum, I. kötet Budapest 1937, 248. oldal, 16-17. sor; cf. Gen 10:10.

⁴ „Ibn Ruzsteh: A kazárok.” A magyar honfoglalás kútfői. Bp. 1900, 156. oldal.

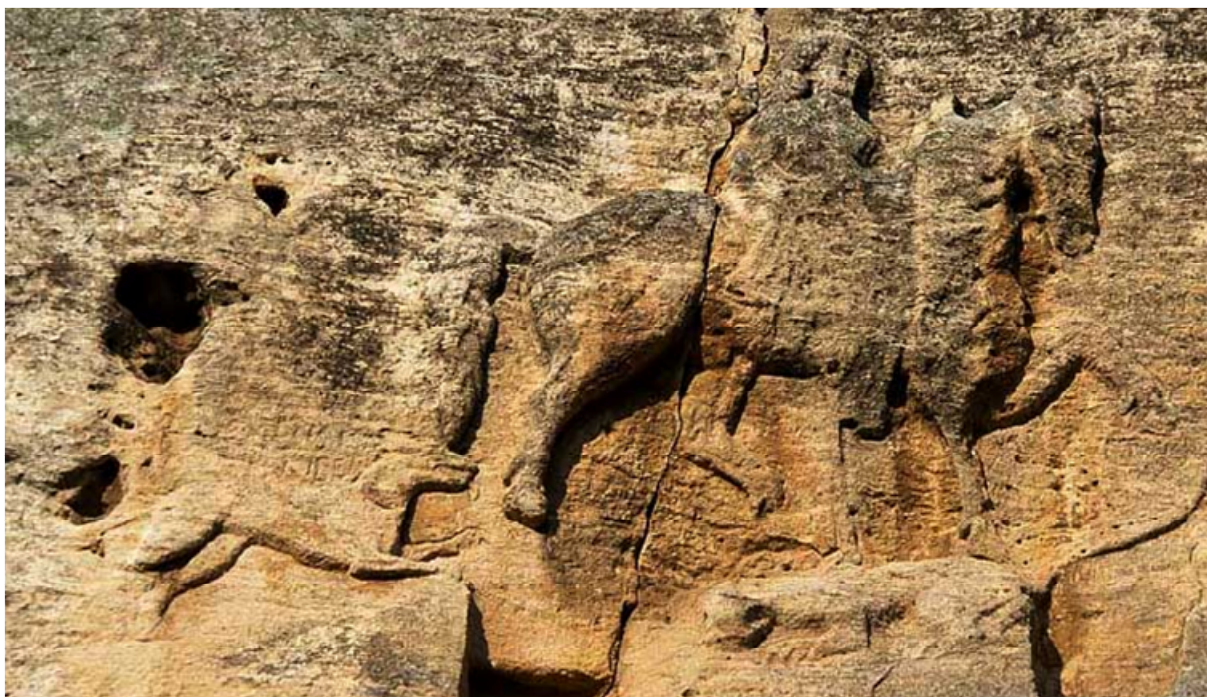
A madarai lovas dárdájával oroszlánt öl.⁵

Fehér Géza 1940-ben kiadott fényképén még látni a dárdát.⁶

⁵ Fehér Géza: A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Bp. 1940, 57. o. XVI tábla.

⁶ Fehér (1940), op. cit., 41. o. XII. tábla.

Ezen a fölvételen is látszik a dárda.⁷

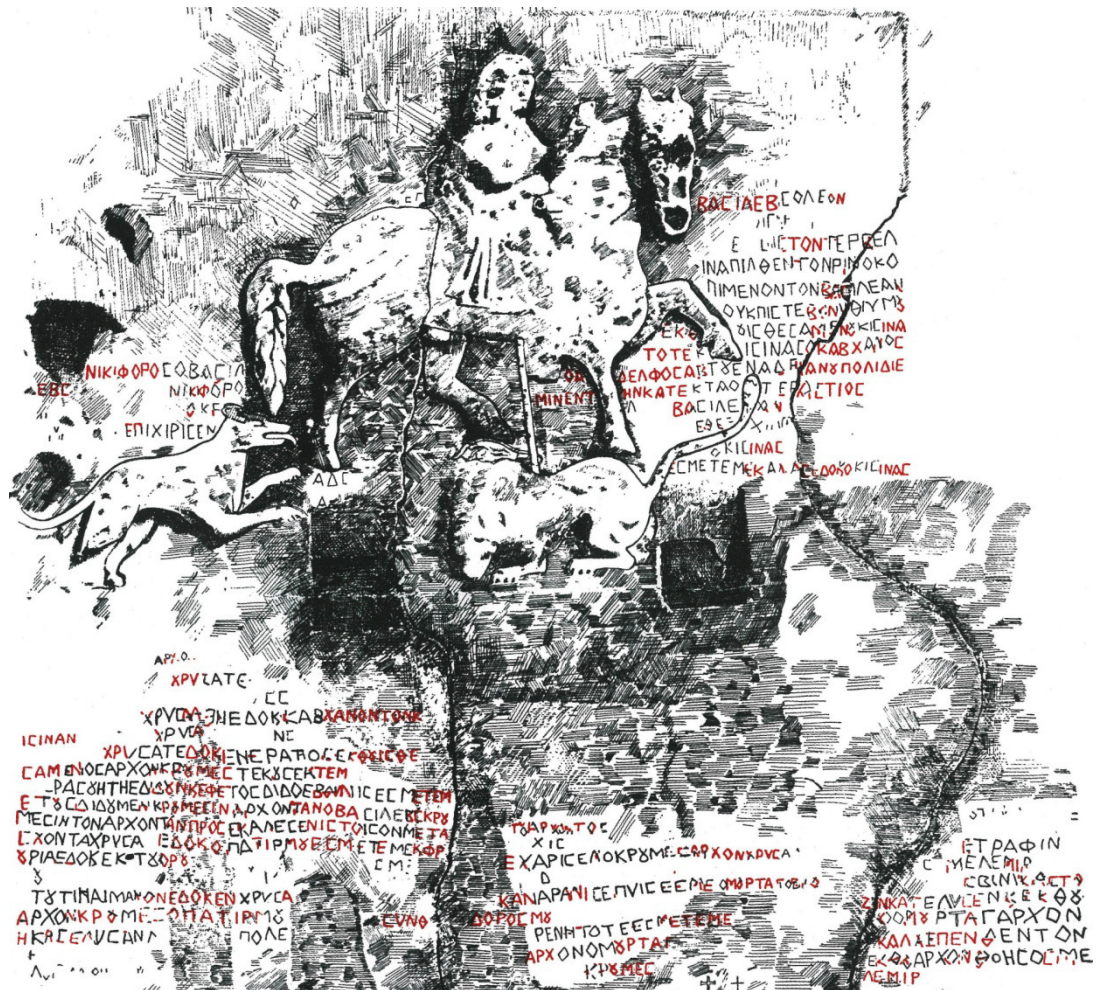
Fehér Géza a madarai lovast Krum kán (803-814) halotti emlékművének tartotta, mert mint a török népek halotti szobrain, „a lovas balkezában kelyhet tart”. „A kehellyel a török népek úgy tettek esküt, vagy kötöttek szerződést, hogy a szent kehelyből borral és vízzel vért kevert vért ízleltek.”⁸ Donchev szerint „A koponya-kupa a madarai lovas kezében és fölirataiban a görögül írt Κρουμειοι neve emlékeztet bennünket a bizánci krónikákra, melyek elmondják, hogy Krum kán kupát készített I. Niképhorosz bizánci császár koponyájából, aki megtámadta Bulgáriát 811-ben és megölték [és abból ivott].”⁹

A Madarai Lovas domborművét azonban számos fölirat veszi körül, melyek elhelyezésükben követik az alak körvonalát, és így azokat nyilvánvalóan a dombormű elkészülte után vésték a sziklába.

⁷ <http://alfahir.hu/sites/barikad.hu/files/OB/madarai%20lovas.jpg>.

⁸ Fehér (1940), 36. oldal.

⁹ The skull-cup in the hand of the Madara Horseman and the inscribed Greek form of Kroum's name Κρουμειοις referred us to Byzantine chronicles that tell how khan Kroum made a cup from the skull of the Byzantine Emperor Nicephorus I Ghenyk who invaded Bulgaria in 811 and was killed here [and drank from it]. (Slavi Donchev: The Madara Horseman, ICOMOS vol 23-24, 44. oldal.)

A madarai lovas föliratai Fehér Géza szerint.¹⁰

Ezeket a föliratokat Fehér Géza hatalmas fölépített állványokról tanulmányozva, 1928-ban kiadta Szófiában „Die Inschrift des Ritterreliefs von Madara,” címmel.

Bizonyos szavakat Vesselin Beschvliev másképpen olvas és egészíti ki 1963-ban Berlinben kiadott munkájában.¹¹

¹⁰ Fehér Géza: A bolgár-török műveltség emlékei. Napkút Kiadó, Budapest 2013, leporello a 168. oldalnál; Die Inschrift des Ritterreliefs von Madara, Sofia 1928, 129 & 131. oldal.

¹¹ Vesselin Beschvliev: Die Protobulgarischen Inschriften”, Berlin 1963.,

A ló bal első lába körül található föliratot Fehér Géza a következőképpen olvasta, illetve egészítette ki:

<p>εις [τὸν] Τερβέλ- ιν ἀπῆλθεν, τὸν Ῥινοκο- 5 πημένον τὸν βα[σ]ιλέαν οὐκ (ἐ)πίστευον οἱ θεῖοί μου, ἐκ Θε(ε)οῦ εἰσθεσαμέ[ν]ου Κισ[ί]να. Τότε] Κισίνας ὁ [Καυχ]άνο[ς], ὁ ἀδελφὸς α]ὐτοῦ ἐν Ἀδρ[ιανουπόλει διε- 10 μινεν, τὴν κατέ]κτα ὁ τεράσ[τιος βα]σιλέαν αἰ Θε ὁ Κισ[ί]νας ἐσμετεμέ [κ]αλᾶ[ς ἔδω]κ[(εν) ὁ] Κισ[ί]νας</p>	<p>Tervelhez jött, a levágott orrú császárban nem bíztak a nagybátyáim az Istentől behelyezett Kiszin. Akkor Kiszin volt a Khaukán, testvére Adrianopoliszban ma- radt, hogy csodálatosan bevegye császárt Oh Isten Kiszin gazdag esmedemét*adott Kiszin.</p>
--	--

Géza Fehér: Die Ischrift des Reiterreliefs von Madara Sofia 1928, 129. oldal

(*ivás-evést) (130. oldal)

Ezzel szemben Veselin Beseliev kiegészítéseivel a fölirat olvasata a következő:

<p>ΛΕΡΙΝ κὲ ἰς τὸν Τερβελ- ιν ἀπῆλθε[ν]. τὸν ῥινοκο- πιμένον τὸν [β]ασιλέαν 10 οὐκ ἐπίστεσαν ὁ θῆν μ- ου ἰς Θεσα[λο]νίκιν κὲ ἰ[ς τ]ὰ[ς] Κισίνας [ἀπῆλ]θαν. ὁ Λ . . . [α]ὐτοῦ ἕνα Λ δ[ιὰ] πάκτα ὁ Τερβελις ὁ ἀρχο[ν] 15 τ[ὸν] β]ασιλέαν ἔδ[ο]κεν] Τ◇ ε' χιλιά[δας] [ὁ βασιλεὺ-] ς μετ' ἐμ[ὲ] κ]αλὰ [ἐν]ήκισ[ε]ν.</p>	<p>Tervelhez jött. A levágott orrú császárban nem bíztak nagybátyáim Thesszalonikinél és visszatértek Kisiniie-be [...] az ő egyik [...] szerződés révén az uralkodó Tervel a császárnak adott [...] ezer [...] a császár velem szépen győzött.</p>
--	--

**Veselin Beseliev:
 Die Protobulgarischen
 Inschriften,
 Berlin 1963, 97.o.**

*Petkov, Kiril (2008).
[The Voices of Medieval Bulgaria,
 Seventh-Fifteenth Century:
 The Records of a Bygone Culture](#)
[ISBN 9789004168312](#)*

**Auf Grund von Z. 7-17 läst die Inschrift
 zwischen 705 und 707 datieren (110. o)**

Ez a fölírat tehát mind Fehér Géza, mind pedig Veselin Beseliev szerint biztosan említi, - amint a fényképekből is láthatjuk-, Tervel bolgár kánt (691-719) és (II. Justinianosz) Rhinotmetoszt, akit Tervel 705-ben visszasegített a bizánci trónra, majd 711-ben is sereggel támogatta (701-718).¹² Beseliev rá is mutatott, hogy a fölírat sorai azt Kr.u. 705 és 707 közé kelteznek.¹³ A szóban forgó fölírat viszont szemmel láthatóan a dombormű után készült, ezért a madari lovas régibb ennél a fölíratnál.

Ez annyit jelent, hogy a Madarai lovast még akkor alkották, amikor az óbolgár uralkodói listák¹⁴ szerint a Doulo, vagyis a Gyula nemből való első kilenc óbolgár kán uralkodott, kik közül az első éppen Etele király volt, az utolsó Kormisos, aki 737-754-ig¹⁵ uralkodott.¹⁶

Az újabb nézetek szerint a madari lovast Tervel (691-719)¹⁷ készítette, de vannak vélemények, hogy még atyja idejében, közvetlenül az után készült 680-681-ben, amikor az óbolgárok megtelepedtek Madara vidékén. Így tehát azt Tervel apja, Kürt onogur-bolgár fejedelem (635-665) harmadik fia, Asparuch rendelte (680-701)

1979 Velda Mardi-Bibikova fölfedezte, hogy a ló homloka előtt eredetileg egy madár repült, de az alakjának elkopása révén fölismerhetetlenné vált.¹⁸

¹² Paul A Hollingsworth: Tervel. Oxford Dictionary of Byzantium. NY-Oxford 1991. III. kötet, 2026. o.

¹³ „Auf Grund von Z. 7-17 läst die Inschrift zwischen 705 und 707 datieren,” Veselin Beseliev: Die Protobulgarischen Inschriften, Berlin 1963, 110. o

¹⁴ A) kézirat, Hs Nr 10. Uvarov gyűjtemény, ma Történeti Múzeum, Moszkva, XV. század vége, folio 68^{verso}₁₂₋₃₁, folio 69^{recto}₁₋₄; B) kézirat Hs Nr 230. Synodal Bibliothek, ma Történeti Múzeum, Moszkva, XVI. század eleje, folio 69^{verso}₁₆₋₂₇ 70^{recto}₁₋₁₀; C) kézirat Hs Nr. 1148. Pogodin gyűjtemény, ma Szentpétervár, XVI szd., folio 72^{verso}₁₀₋₂₈ 73^{recto}₁₋₄.

¹⁵ 740-760.

¹⁶ Omelján Pritsak, p 76-77.

¹⁷ 701-718.

¹⁸ „The heads of the horseman, the lion and the stallion are effaced, the bird around the latter’s face and the halo around the horseman’s face remained hidden for the eyes of the explorers.” (Slavi Donchev : The Madara Horseman www.icomos.org/monumentum/vol23-24/vol23-24_6.pdf), 41. oldal.

„Insignificant the lost of layer might seem to be, it was enough to efface not only the head of the horseman and the horse, but the details of the horseman’s garments, the limit of the relief field, the horseman’s halo and whole parts of the inscription, and made the bird entirely invisible to the explorers. (The figure of the bird was discovered by Velda Mardi-Bibikova, an art historian at the National Institute of Cultural Monuments in Sofia and one of the reviewers of the Madara Horseman submitted by the author to the International Committee of the World Cultural Heritage in October 1979.) (Slavi Donchev : The Madara Horseman, op cit, 46. oldal)

Az újabb bolgár kutatások szerint tulajdonképpen a madarai lovas jelenik meg a preszlávi és a pliszikai kőrajzokon is.²⁰ A preszlávi kőrajzon a lovas vadászt ugyanis éppen úgy kutya kíséri, mint Madaránál, s ezen az ábrázoláson a turulmadarat is világosan meg tudjuk különböztetni:

A preszlávi kőrajz.²¹

A pliszikai kőrajz.¹

A pliszikai kőrajzon pedig már két vadászt is látunk, akik közül az egyik világosan szarvasra vadászik, ami annyit jelent, hogy ezek az ábrázolások Hunor és Magor vadászatát mutatják.

²⁰ „An important phase was the 1954 expedition of the Bulgarian Academy of Sciences which published the results in the *Madaski Konnik* collection (Sofia 1966) with full bibliography of the probleme. The expedition made a detailed observation on the condition of the relief and the inscription: some new facts were discovered; it was reasserted that the relief is similar to the rock reliefs of Persepolis, Iran and the carbons *with images of horsemen in Saltovo, Soulek, Preslav and Pliska; the relief is ascribed to the Proto-Bulgarian tradition; connection to the Thracian horseman dinied; a second attempt was made to decipher and complete the inscripition....*” Slavi Donchev: *The Madara Horseman*, ICOMOS vol 23-24, 41. oldal.

²¹ Fehér (1940), XVIII. tábla a 72-73 oldal között.

Moravcsik Gyula már 1914-ben rámutatott,²² hogy Procopius: de Bello gothico művében²³ Jordanes: Getica 24. fejezetével azonos történetet találunk:

Procopius: „Valamikor a hunoknak, akiket akkor cimereknek neveztek, nagy sokasága... a cimerek közül valamely az időt vadászattal töltő ifjak üldözve egy szarvasünet, [az] azokba a vizekbe szökött. Az ifjakat pedig akár a dicséret, vagy a győzelem vágya, akár pedig valamely démon hajtotta, hogy az a szarvasünet vonzza őket, s semmi réven attól nem szabadultak, amíg vele az ellenkező partra nem értek. És az a valami, amit üldöztek, hirtelen eltűnt.”²⁴

Jordanes: „A góthok végeire ért a húnoknak így származó törzse, [azok] akiknek a vad nemzete, amint a történész Priscus említi, a Meotiszi mocsár túlsó partján lakva, csak a vadászathoz értett, [de] más munkához nem, ha csak, miután megsokasodott, cselekkkel és rablásokkal a szomszédos népeket zavarta. Ennek a népnek a vadászai szokásosan, amíg a Meotis belső partján vadásztak, észrevették, hogy váratlanul szarvasünet jött elébük, s a mocsárba lépve, hol előhaladva, hol megállva az utat mutatta nekik. Azt [a szarvasünet] követve a vadászok a Meotiszi mocsáron, amit, mint tengert átjárhatatlannak tartottak lábbal átkeltek. Mihelyt a szittyia föld az ismeretleneknek föltárult, a szarvasünet eltűnt. Amit – úgy hiszem – azok a szellemek, akiktől [a húnok] származnak, a szittyák gyűlöletéből tették.”²⁵

²² Egyetemes filológiai közlöny, 1914, 287-288. old.

²³ Haury kiadásában II. 503-505. old.

²⁴ *Ράλαι μὲν Οὐννων, τῶν τότε Κιμμερίων καλουμένων, πύλὺς τε ὄμιλος.....τῶν μὲν Κιμμερίων νεανίας τινὰς ἐν κυνηγεσίῳ διατριβὴν ἔχειν, ἔλαφον δὲ μίαν πρὸς αὐτῶν φεύγουσαν ἐς τὰ ὕδατα ἐσπηδῆσαι ταῦτα. Τούς τε νεανίας εἴτε φιλοτιμία, εἴτε φιλονεικία τινὶ ἔχουμένου, ἢ καὶ τι δαιμόνιον αὐτοὺς κατηνάγκασε, τῇ ἐλάφῳ ἐπισπέσθαι ταύτῃ μηχανῇ τε μεθίεσθαι αὐτῆς οὐδεμιᾶ, ἕως ζῆν αὐτῇ ἐς τὴν ἀντιπέρας ἄκτῃν ἴκοντο. καὶ τὸ μὲν διωκόμενον ὅ τι ποτ' ἦν εὐθὺς ἀφανισθῆναι.*
Procopii De bello Gothico, IV. 5.

...olim multitudo ingens Hunnorum, qui tunc Cimmerii vocabuntur... adolescentes quosdam Cimmerios venationi deditos, cum cerva, quam agitabant, in aquas illas insiluisset, eam secutos esse, sive laudis ac victoriae studio, sive divino uodam instinczu: nec destitisse, donec ad kitus oppositum cum illa pervenissent: atque id quidem, quodcuncque demum fuit quod incectabantur... (Procopius Caesariensis: Historum Temporis Sui De Bello Gothico Libri Quatour Cum Exceptis Ex Agathiae Historia Hugone Grotio Interprete Editio Novissima. Cherii Typographia Societatis 1854 Giorgio Franz in Monaco. Liber IV. Caput 5. https://books.google.de/books?id=GrBXAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. 243-244. old.)

²⁵ tali igitur Hunni stirpe creati Gothorum finibus advenerunt, quorum natio saeva, ut Priscus historicus refert, Meotide palude ulteriore ripa insidens, venationi tantum nec alio labore expers, nisi quod, postquam crevisset in populis, fraudibus et rapinis vicinarum gentium quiete conturbans. huius gentis, ut adsolet, venatores, dum in interioris Meotide ripam venationis inquirerent, animadvertunt, quomodo ex improvise cerva se illis optulit, ingressaque paludem nunc progrediens, nunc subsistens index viae se tribuit. quam secuti venatores paludem Metidam, quam impervium ut pelagus aestimant, pedibus transierunt mox quoque Scythica terra ignotis apparuit, cerva disparuit. quod, credo, spiritus illi, unde progeniem trahunt, ad Scytharum invidiam id egerunt. (Jordanes: Gethica caput 24.)

Így a két idézett elbeszélés szerint két kimmer, tehát hún ifjú a *szarvasünnöt* űzve megtalálta a gázlót a meótiszi tengeren, s partot érve *az ünnő eltűnt*. A két említett szöveg összehasonlításából, sőt Jordanes kifejezett hivatkozásából az tűnik ki Moravcsik, és Mommsen szerint is, hogy ezt a történetet Priszkosz rétor elveszett szövegéből ismerték.²⁶ Ez viszont azt bizonyítja, hogy a csodaszarvas és így Hunor és Magor történetét Etele király udvarában is ismerték.

Ugyanez magyarázza meg, hogy az óbolgár uralkodólisták szerint az Etele király nemzetségéből²⁷ származó bolgár kagánok megőrizték s ápolták Hunor és Magor történetét, és ezért készítették a madarai lovaszt, amely ezek szerint nyilvánvalóan a húnok ősének, Hunornak az oroszlánvadászatát ábrázolja.

Tekintettel arra, hogy Németh Gyula kifejtette, hogy „454 után a hunokat bolgároknak nevezték, Attila halála után a hun nép neve megváltozott, a bulgár név váltotta fel;”²⁸ a hun-bolgár uralkodók Hunornak állítottak emléket Madarán, s ezért is állítottak oroszlánt a pliszikai várak kapuja elé.

A pliszikai kapu kőoroszlánja.²⁹

²⁶ Egyetemes filológiai közlöny, 1914, 287-288. old.

²⁷ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, 214-215. oldal; Omeljan Pritsak: Die bulgarsche Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren, Wiesbaden, 1955, 15-16, 76-77. oldal és Tafel 1-2 a 102. oldal után.

²⁸ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Bp 1991, 129 & 119. o.

²⁹ Fehér Géza: A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Bp. 1940, III. Tábla

A szarvasra vadászó ifjak története eljutott a távolkeleten a koreaiakhoz is, amint az alábbi részleten láthatjuk.

A szarvasvadászat a Muyaog (kínaiul Wuyong) sír nyugati falán(részlet).

A szarvasvadászat a Muyaog (kínaiul Wuyong) sír nyugati falán a Yushan sírnegyedben, Ji'an városban, Kína Jilin tartományában Kr. u. V. században készült, amikor ez a terület még az észak-koreai Goguryeo királysághoz tartozott. A muyaogi vadászat teljes képéből az is kiderül, hogy mint a Lehel kürtjén, és a Tarihi Üngürüs-ben, a testvérek Muyaogban se vadásztak csak szarvasra.

*X. századi tarsolyelemezből készült szemfedő a Permi Egyetem Múzeumában*³⁰¹

szik azonban, hogy az volt benne a csoda, hogy ünő létére agancsa volt, mint a Lehel kürtje mutatja, és ebben a csodaszarvas táltos jellege jelent meg. Jókai Mór megírta, hogy „Midőn a természet tévedései valamely szülöttet rendkívüli-séggel ruháznak fel, hogy felemás szeme van: az egyik kék, a másik fekete, vagy tizenkét ujja egy kézen, vagy már foga volt, amikor világra jött, a több efféle szokatlanság abba a gyanúba hozzák a szülöttet a köznép előtt, hogy ebből táltos lesz.”³⁴ László Gyula 1974-ben megjelent könyvében már ábrázolt

olyan leleteket a Seven Brother kurgánból és Lurisztánból, melyeken három sarvasborjakat szoptató ünőt is látunk, de agancsot viselnek.³⁵

Az ősmagyarok alighanem leg-régibb ismert tarsolyelemzésén is a csodaszarvassal együtt oroszlánok jelennek meg. Ezt a Permi Egyetemi Múzeumban őrzik,³⁰ tehát a Káma vidékéről való. Alakja megegyezik a honfoglaláskori magyar tarsolyelemzésekkel, de utólag halotti maszknak használták, amint a rajta ejtett lyukak tanúsítják.

A permi múzeum tarsolyelemzésének a felső része a csodaszarvas történetét ábrázolja. A csodaszarvas sarvasünő volt Prokopius,³¹ Jordanes³² és a Képes Krónika³³ szerint is; úgy lát-

Mell díszítés felső része. Eremitage,¹

³⁰ Dr Fodor István: Halotti maszkok. Budapest, 2013. 36. képpoldal.

³¹ Procopii De bello Gothico, IV. 5.(fönn már idéztük)

³² Jordanes: Gethica caput 24 (idézve ugyanott)

³³ Képes Krónika 5. fejezet, Emericus Sznepetery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet Budapest 1937, 250. oldal, 27.sor.

³⁴ Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben, Bp 1958, 134. oldal; Jókai Mór: i. A táltos (Ismeretlen nagy emberek) Életemből, II. kötet, Budapest 1907, 1278. oldal

³⁵ Gyula László: The art of the Migration Period, Coral Gables 1974, 100. oldal, 51-52 kép; cf.: 147. o

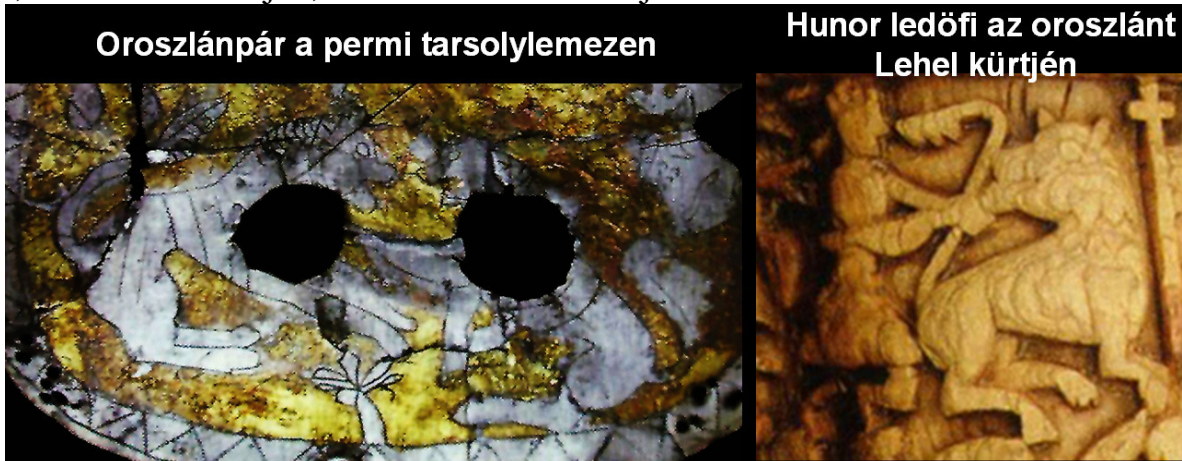

A permi tarsolylemezen viszont az agancsáról ítélve alighanem rénszarvast ábrázoltak, ami valaha délen Spanyolországig is el volt terjedve. A rénszarvasünök is viselnek agancsot, csak kisebbet, mint éppen ezen a tarsolylemezen is. Az, ami csodálatos ezen a fehér szarvason az az, hogy a csodaszarvashoz képest is hatalmas sasformájú turul madár termékenyíteni meg.

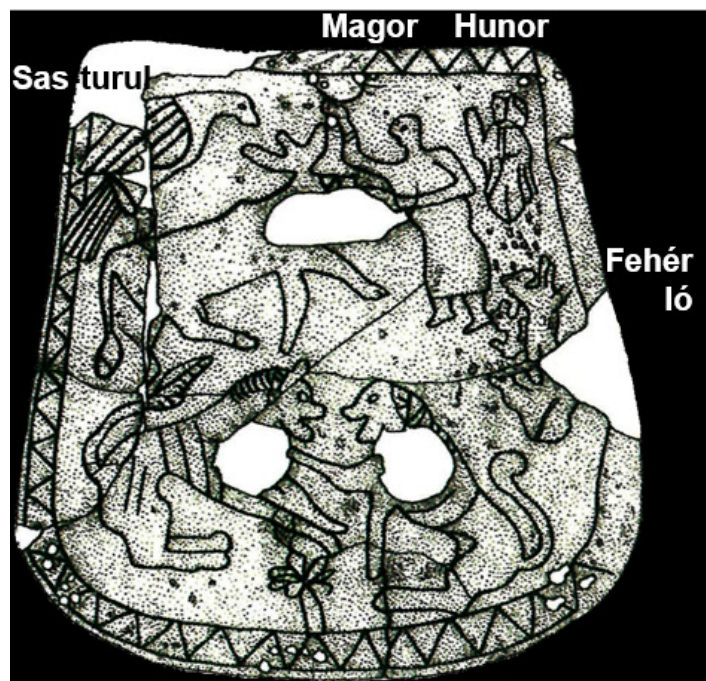
Az, hogy a csodaszarvasra madár szállt ismét Lehel kürtje ábrázolásának felel meg, mintahogy Hunor és Magor történetében is két ifjú szerepel, mint ezen a permi tarsolylemezen is. Annak a jobboldalára nyilván azért került két pihenő, (történetesen ismét fehér), ló is, mert Hunor és Magor éppen azokról szálltak le.

Végül ugyanúgy, mint a csodaszarvas történetében Lehel kürtjén, a permi tarsolylemezen találunk oroszlánt, kettőt is, de megfigyelhetjük azt is, hogy itt is, mint Lehel kürtjén, az oroszlán előre tartja a farkát.

Előre tartott farkú oroszlánok.

A permi tarsolylemezek ezen rajzán³⁶ áttekinthetjük az eddig mondottakat.

de

A Fekete-tenger északi partján nyilván nem tenyészttek oroszlánok, különösen nem fehér oroszlánok, ezért képzelhették az oroszlánok fejét ilyennek a permi vidéken, Lehel kürtjén is. A Nizsnij-Novgorod környékén, a Veszolov tanya melletti temetőből előkerült tarsolylemezen³⁷ szintén ugyanilyen formájúra sikerültek az oroszánok, de azok is mind előre tartják a farkukat.

Tarsoly rekonstrukciója Veszolov tanyáról.³⁸

Veszolov tanyánál talált oroszlánok szintén előre tartják a farkukat.

³⁶ Sudár Balázs. Magyarok a honfoglalás korában, Budapest 2015, 85. oldal

³⁷ Sudár Balázs: Magyarok a honfoglalás korában. Budapest, 2015. 83. o

³⁸ Sudár Balázs: Magyarok a honfoglalás korában. Budapest, 2015. 83. o

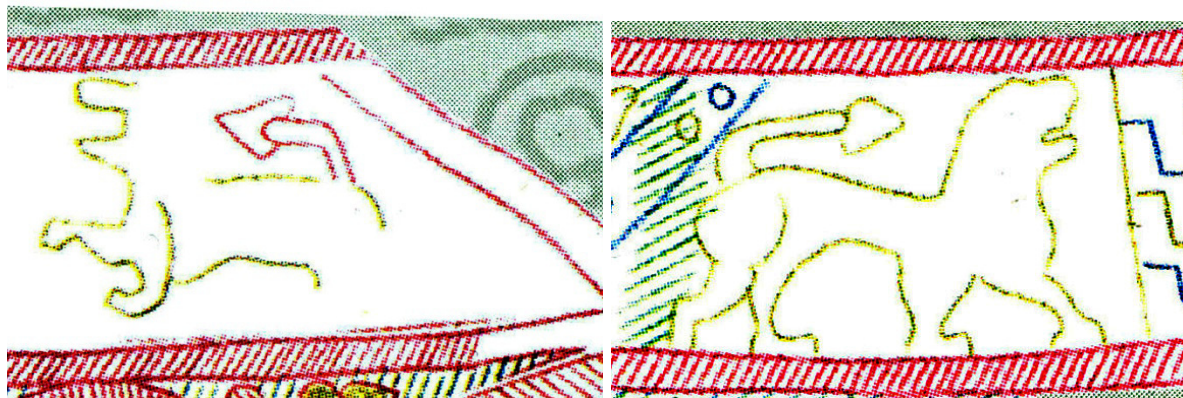
Hunor oroszlánvadászata adja a magyarázatot, hogy legrégibb uralkodói jelvényünket, a kotonázási jogart oroszlánok díszítik, éppen úgy, mint a legrégibb Árpádkori felségjelvényeket, s azok a már éppen vizsgált ősi hagyomány miatt tartják előre a farkukat jóformán kivétel nélkül:

Oroszlánok a magyar koronázási jogaron.

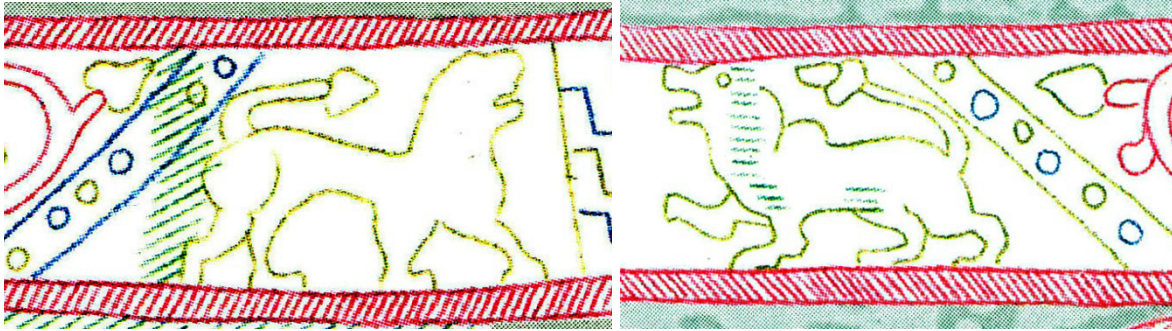
A Szent Korona eredetéről írott értekezésemben kifejtettem, hogy Szent István a koronázási palástot 1031-ben a koronázandó király casulájának készíttette, de arra az Árpádok Hun-Magor hagyománynak megfelelőleg számos oroszlánt hímeztek, melyekből hatot jelenleg is megkülönböztethetünk, de azok is az ősi magyar hagyományokat követve általában előre tarják a farkukat, mint ahogy azt Végvári András rajzai³⁹ mutatják.:

Oroszlánok a magyar koronázási paláston.

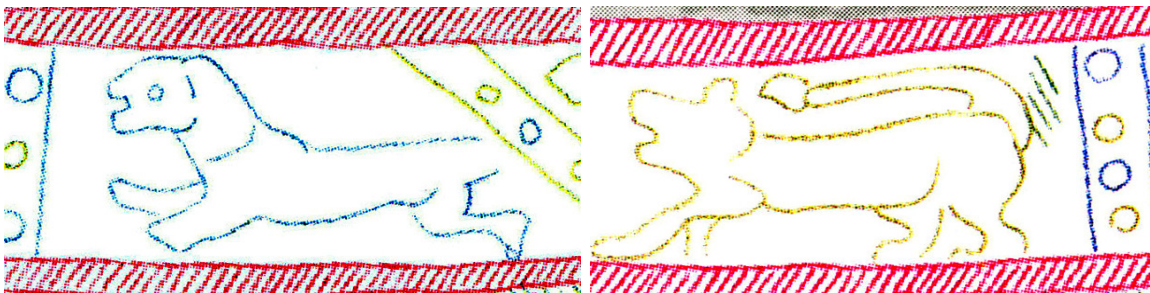

2.képmező.Szt.Kozma oroszlánja.(121.o)4.képmező Szt.Györgyoroszlája(125.o.).

³⁹ E. Nagy Katatalin (et alii): A magyar királyok koronázó palástja, [Budapest-Veszprém 2002], 445. oldal, 1. lábjegyzet

5.képmező Szt.Vince oroszlánja(127.o.). 8.képmező Szt.István kir.oroszlánja
(133.o)

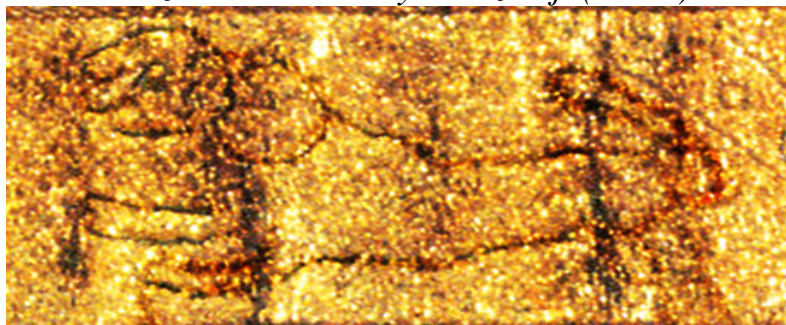
10.képmező.Szt. Kelemen
oroszlánja(137.o.).

12.képmező Szt. Kornél
oroszlánja(141.o).

A hat fönmaradt oroszlánból tehát ötön világosan látni, hogy a farkukat előre tartják Végvári András rajzai szerint, de a fényképek vizsgálatából kitűnik, hogy Szent Kelemen pápa oroszlánja is előre tartja farkát:

8. Szent István király oroszlánja(158.o).

10. Szent Kelemen oroszlánja (162. o).

Oroszlánok az Árpádok esztergomi tróntermében.

Az Árpádok esztergomi palotájában utóbb a primások által kápolnának használt terem eredetileg az Árpádok trónterme volt, amit annak eredeti világi ábrázolásai is mutatnak: harcot ábrázoló faragványai,⁴⁰ III. Béla és Imre király arcmása, és éppen az oroszlánok, amelyek az Árpádok ősének, Hunornak oroszlánvadászatára emlékeztettek. Ezek az esztergomi oroszlánok szintén tulajdonképpen előre tartják a farkukat, hogy kövessék a magyar hagyományokat. Nem véletlen, hogy Esztergomban az ítéleteket inter leones tartották.⁴¹

Ugyanebben a szellemben kerültek oroszlánok a magyar alkotmány kulcsoklevelére az aranybullára is, amely egyben a magyar királyok, de az ország címere is volt. Az aranybullán is megfigyelhetjük, hogy az oroszlánok azon is az ősi magyar hagyományt követve előre tartják a farkukat.

Az igaz, hogy az aranybulla hét oroszlánja a Hetumoger hét vezérét jelképezi, de ők is Hunor és Magor népe voltak.

⁴⁰ A nyugati székesegyházak szobrokkal gazdagon díszített kapubélleteivel szemben a Bizáncrian nevelkedett III. Béla Porta speciosája, éppúgy mint a korabeli székesegyházi trónszéken elkerülték a faragott ábrázolásokat a templomban a II. parancsolat bizánci értelmezése szerint. Ezért ha III. Béla kápolnát épített volna, ott nem lehettek volna faragványok.

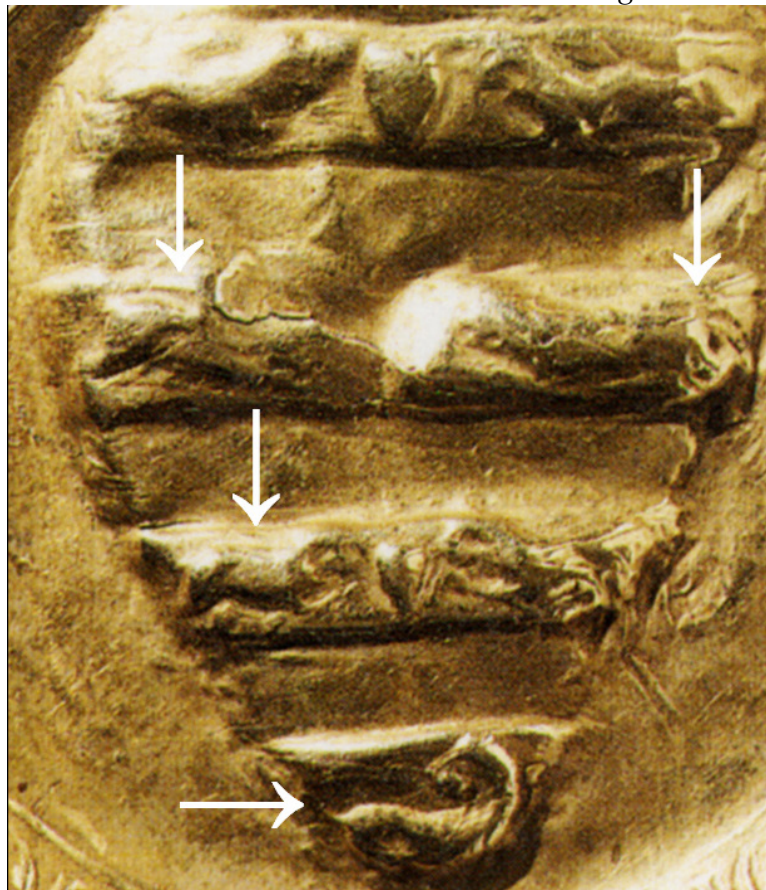
⁴¹ Kampis Antal: „Régi magyar művészet” in Domanovszky Sándor. (szerk.): Magyar művelődéstörténet, I. kötet Budapest [1939], 482. oldalon az inter leones megjelölést a Porta speciosa oroszlánjaira magyarázza, de a Bizáncrian nevelkedett III. Béla ítéleteit alighanem a tróntermében hozta.

7 oroszlán Aranybullán.⁴²

Az aranybulla freskója
az Országos Levéltárban Budán⁴³

A nyíllal jelöltekem megfigyelhetjük: előre tartják a farkukat.

⁴² Szentpéteri József(főszerk.): Magyar kódex 1. Az Árpádok világa, Budapest 1999, 67. oldal.

⁴³ Érszegi Géza: archivum regni renum archivi, Veszprém-Budapest 2005, 24 oldal.

A Kürt ünneplése

A *Képes Krónikában kürt ünnepéről* a következőket találjuk: „Maeotisz vidéke Perzsaországal határos; egyetlen gázló kivételével mindenfelől tenger övezi; folyóvizekben, növényekben, erdőben, halban, vadban, madarakban bővelkedik; ki-bejárni ott bajos dolog. [Hunor és Magor] elérkezvén tehát a maeotiszi mocsarakba, nyugton megültek ott öt évig; a hatodik esztendőben pedig kimentek; a pusztaságban sátrak alatt véletlenül a Bereka-fiak feleségeire és gyermekeire bukkantak, amint férjeik nélkül a *kürt* ünnepét ülték, és történetesen éppen zene hangjai mellett táncot jártak; jószágostul gyorsan elragadták őket a Maeótisz ingoványaiba. A vízözön után ez volt az első rablás. Úgy esett, hogy abban a csatában a leányok között Dul alán fejedelemnek két leányát is elragadták; egyiket Hunor, másikat Magor vette feleségül. Ezekről az asszonyoktól erednek mind a húnok vagy a magyarok.”⁴⁴

Úgy tűnik, hogy ez a történet ihlette Hollósy Simon festményét:

Hollósy Simon: *Tündértánc*, 1910.⁴⁵

⁴⁴ OSZK Clmae 404, folio 3^{recto}, Geréb László fordítása 70. oldal.

⁴⁵ MNG 65.27T.

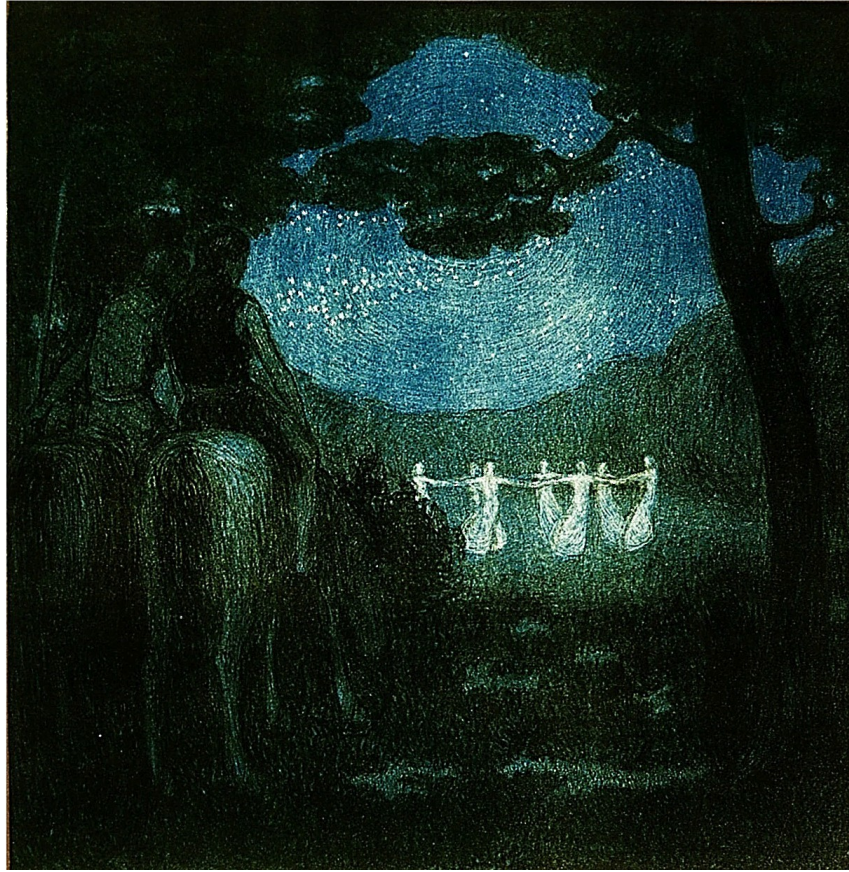

Címe szerint is Hunor és Magor történetét ábrázolja ihletetten gr Zichy István 1905-ben készült lithográfiája:

Zichy István gr: Hunor és Magyar, 1905.⁴⁶

⁴⁶Lithográfia 600mmx455mm MNG 1906-131.

Hollósy Simon és gr. Zichy István éppen vizsgát műalkotásán azonban nem derül ki, hogy azok miért mutatnák a kürt ünnepét; a kürtnek rajtuk nyoma sincs. Pontosan ezt ábrázolja Lehel kürtjének legelső sora a Képes Krónikának megfelelőleg, mint az további elemzésünkben kitűnik:

Passuth Ödön rajza 'Lehel kürtjének' legelső két soráról. (Hampel József: A jász-kürt domborművei, *Archaeologiai értesítő*, 1903, 23/2. 113. oldal)

A kürt ünnepét ülik és a „simfónia hangjára” táncot járnak a Képes Krónika szavai szerint (OSZK Clmae 404, folio 3^{recto}).⁴⁷

A koronás király, akinek a fején a jászberényi kürtön a turul madár nyugszik, jobbkezában fokost emel magasba, s éppen megfújja a balkezával tartott kürtöt. László Gyula kiemelte, hogy a kürt már a szittyák között is az uralkodói méltóság jelvénye volt, és az maradt az avar kagánok udvarában is.⁴⁸ Szentpéteri József is megállapította, hogy az „avar vezéri sírokban talált rhyton-leletek... a korszak méltóság jelvényeiként értékelhetők.”⁴⁹ A jászberényi kürtön tehát nemcsak a király koronája, a rajta nyugvó turulmadár és a jobbában tartott fokos, de a kürtje is mutatja méltóságát, amelyen az uralkodó jelenleg is kürtöl. Nyilvánvaló azonban, hogy harci kürtjét nem seregeit összegyűjtve hadjáratra szólaltatja meg, mint Baján kagán 595-ben,⁵⁰ mert a jászberényi kürtön legalább 17 másik alakot láthatunk, de egyetlen hadra fogott személyt sem találunk, különösen a földön, ahol a király kürtöl. Ebből csak az következhet, hogy Lehel kürtjén a

⁴⁷ Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet Budapest 1937, 251. oldal, 16-17. sor.

⁴⁸ [1] László Gyula: *Régészeti tanulmányok*. Budapest, 1977, 297-298. oldal.

⁴⁹ Szentpéteri József: "Ütközetre hívó harci kürt" in: Novák László (szerk.): *Hiedelmek, szokások az Alföldön I.* (Nagykőrösi évkönyv, Az Arany János Múzeum közleményei VII.) 1992, 40. oldal. Szentpéteri József megjegyzi: "Mít tarthatunk a rhyton-leletek közül ezek után igazi ivókürtnek? Az olyan tülök alakú ivóedényt, melynek a vége zárt, vagy eleve nem lyukasztották ki." Ilyenek az "eddig kizárólag női sírokban talált üveg rhytonok." op. cit. 39. oldal.

⁵⁰ Szentpéteri, op. cit 37 és 46. oldal 3. lábjegyzet, ahol Theophylaktosz Szimokattát idézi (VII. 11,1-kk) valamint Szádeczky-Kardoss Samut: *Az avar történelem forrásai*, VI., *Archaeologiai Értesítő*, 109 (1982), 142. oldal.

turul dinasztíából való király és udvara a kürt ünnepét üli, és a "simfónia hangjára" táncot járnak: cum festum tube colerent et coreas ducerent ad sonitum simphonie, mint amikor Hunor és Magor a Gyula nembeli fejedelem két lányát elvették.⁵¹

Az is nyilvánvaló, hogy 'Lehel kürtjén' a griffek által őrzött sasmadár a griffeknél is fontosabb, s így az csak a turulmadár lehet. Ezt a mérete is mutatja, mert sokkalta nagyobb, mint a szarvas hátára szállt madaré és tulajdonképpen ember nagyságú, mint a turul a nagyszentmiklői 2. és 7. kannán. Az, hogy ez a madár turulmadár, kitűnik abból is, hogy lábával az alatta álló személy koronás fején nyugszik, vagyis az a személy király, vagyis mint Anonymus,⁵² az uralkodónak a turulmadártól való származására utal.

A király másik oldalán levő személy az egyetlen a jászberényi kürtön, akinek hosszú szoknyája, és igen hosszú ujjú viselete van. A II. világháború előtti

⁵¹ "in deserto loco sine maribus in thabernaculis permanentes uxores ac filios filiorum Bereka, cum festum tube colerent et coreas ducerent ad sonitum simphonie.....Accidit autem Dule principis Alanorum in illo prelio inter illos pueros duas filias comprehendí, quarum unam Hunor, aliam Magor sibi sumpserunt in uxorem." (OSZK Clmae 404, folio 3^{recto};⁵¹ Emericus Szentpétery: scriptores rerum Hungaricarum, I. kötet Budapest 1937, 251. oldal,12-21. sor.)

⁵² Anonymus 3. fejezet. Emericus Szentpétery: Scriptores rerum Hungaricarum, I. kötet, 38. oldal,1-15 sor; cf.: Kézai Simon 26 76, Szentpétery, vol. cit. 165. oldal,19. sor és 188. oldal,2-3 sor.

ábrázolások szerint ezen térden alul érő ujjak végén cikk-cakkos díszítés volt valamikor:⁵³

Molnár Antal rajza. 1775.

Passuth Ödön rajza. 1902.

László Gyula abból, hogy Sarolt férfi módjára ülte meg a lovat,⁵⁴ arra következtetett, hogy az uralkodó asszony bugyogóba járt,⁵⁵ mint az ősmagyar asszonyok általában.⁵⁶ A

*Sarolt bugyogóban a koronázási paláston
1031-ben*

koronázási paláston az Ítéző Krisztus előtt közvetlenül a föltámadók közül egyedül bizánci proskynésisben leboruló hölgy, aki történetesen pontosan Szent István király fölött jelenik meg, csak az édesanyja lehet, Sarolt. Láthatjuk, hogy a fegyveres katonákkal ellentétben ténylegesen bugyogót visel.

A VII. századból kudirgei ó-török sziklavéseten azonban ünnepélyesebb viseletként Umay napkirálynő kísérőjével együtt hosszú szoknyát hord, éppen úgy mint az ősmagyar szobbotyici leleten föltehetően Tündér Ilona:

⁵³ László Gyula: Lehel kürtje, Jászsági Füzetek 10, 4. kiadás Jászberény 1973, 13. oldal, Szerelmey Miklós: Magyar Hajdan és Jelen, Pest 1847.

⁵⁴ Thietmar von Merseburg, Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum Germanicarum, Nova series, IX, Berlin 1935, VIII, 4.528. oldal. Kristó Gyula: Az államalapítás korának írott forrásai, Szeged, 1999, 113. oldal

⁵⁵ Kürti Béla: A honfoglaló magyar női viselet. In: Wolf Mária, Révész László: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei, Miskolc 1996, 151. oldal.

⁵⁶ László Gy.ula: A honfoglaló magyar nép élete, Budapest 1988, 370. oldal.6. viselet.

Umay táltos napkirályné szoknyában VII. századi kudrigei (altáji) sziklavéset.⁵⁷

Tündér Ilona szoknyában szobbotyici 1983-86 évi lelet a VIII. század második feléből az Ingul baloldali mellékfolyója, az Adzsamka jobb partjáról.⁵⁸

⁵⁷ rajza Szentpétervárott található. Kunkovács László: *Köemberek*. Bp. 2002, 52. o.

⁵⁸ Sudár Balázs, Petkes Zsolt: *A honfoglalók viselete*. Bp. 2011. 50. o.

Gyújtottam gyertyát a vőlegénynek. (Passuth Ödön rajzának részlete)

Lehel kürtjén a koronás uralkodó mellett közvetlenül ábrázolt hölgy igen hosszú ujjá azonban kizárja, hogy ez a hölgy ezen az ünnepségen táltosként működhetett volna, mert a hosszú ujj miatt a dobot nem verhette, tehát a legfontosabb táltosszert nem használhatta. A hosszú fejkötője azt mutatja, hogy éppen bekötötték a fejét, mert a magyar krónikákból kitűnik, hogy a kürt ünnepe menyegzői ünnep volt, és mert az előtte haladó személy mindkét kezében gyertyát tart, a magyar hagyomány szerint a vőlegénynek gyújtottak gyertyát,⁵⁹ tehát menyegzőkor. Maga az a tény, hogy a turulmadár ennyire központi helyet kapott Lehel kürtjének az ábrázolásán, és éppen a király fölötti teret szállta meg, a Turul uralkodóházában való szerepét hangsúlyozza, vagyis a Turul-nászát mutatja. Ilyen formában is jelzi, hogy az uralkodó személyesíti meg a turult⁶⁰

A Képes Krónikában a kürt ünnepekor Hunor és Magor Dul⁶¹ fejedelem két lányát vette el.

Ezzel kapcsolatban tudni kell, hogy a rovásírásban Gyula = **4M†** és

Dul = **M†**.

GY = **†**, ez a GY azonban D + I = GY. Ugyanis D = **†**, I = **†**. Tehát ha a GY (= **†**)-ből kihagyjuk az I (= **†**) magánhangzót, D-t, vagyis **†**-t kapunk. A rovásírásban többnyire csak a mássalhangzókat jegyzik, és így a GY = **†**-ből kimaradhat az I = **†**, és akkor csak **†** = D marad.

Ez arra mutat, hogy a szóban forgó fejedelem valójában Gyula fejedelem volt.

⁵⁹ "Gyújtottam gyertyát a vőlegénynek, láttam személyét a menyasszonynak..." Kodály Zoltán: Hány János. Negyedik kaland első éneke. Lásd: Kodály Zoltán: Hány János, szövegét írta Paulini Béla és Harsányi Zsolt, közreadja Till Géza, (Operaszövegkönyvek 12.) Budapest 1958, 41. oldal. Cf.: Kodály Zoltán: (Örzsémnek) Hány János, zongorakivonat, Bécs (1960), 23. szám., 64-65. oldal.

⁶⁰ Anonymus 3. fejezet. Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet, 38. oldal, 1-15 sor; cf.: Kézai Simon 26. & 76. fejezet, Szentpétery, vol. cit. 165. oldal, 19. sor és 188. oldal, 2-3 sor.

⁶¹ Szentpétery, vol. cit., 261. oldal, 19. sor. OSZK Clmae 404, folio 3^{recto}.

A kürt az uralkodók felségjelvénye volt.

A jászok kürtje tehát uralkodói jelvény volt, ami kitűnik az avarok történetéből, és az ásatásokból előkerült aranyból készült kürtökből, de Szent László király ezüst kürtjéből is.

'Lehel kürtje'.

A kürt ábrázolásán éppen 'Lehel kürtjét' fújja meg az uralkodó, akinek koronája és a feje fölött a turulmadár tanúsítja uralkodói rangját.

Említettük már, hogy László Gyula szerint a kürt már a szittyák között is az uralkodói méltóság jelvénye volt, és az maradt az avar kagánok udvarában is.⁶² Szentpéteri József pedig kifejtette, hogy az „avar vezéri sírokban talált rhyton-leletek...a korszak méltóság jelvényeiként értékelhetők.”⁶³

Azt, hogy a kürt az avaroknál fejedelmi hatalmi jelvény volt a bizánci írott források is tanúsítják.

565 novemberében II. Justinus császár kijelentette: „[Baján]A kagán tehát harci jelvényeimmel a sajátját készül szembeállítani, s az avarok népe harci kürtök és harcmezők emlegetésével fenyeget meg engem, ha nem adunk megegyezés szerinti jutatásokat.”⁶⁴

584-ben Theophylaktos Symokatta I. könyve szerint Baján kagán ἀθρόον τε τὴν πολέμῳ φίλην ἀράμενος σάλπιγγα τὰς δυνάμεις συνήθροιζε καὶ τὴν Σιγγηδόνα τὴν πόλιν ἐξαπινάϊως ἄφρακτον οὖσαν ἐλάμβανε πολεμικῶν τε ὀργάνων χηρεύουσιν διὰ τὸ ἐκ τῆς εἰρήνης ῥαθυμίαν πολλὴν ὑπερεκχεῖσθαι τῆς Θράκης;⁶⁵

vagyis Baján kagán „magasra emelve a harci kürtöt, összegyűjtötte haderőit és bevette Singidunum városát, mely védtelen volt s híjával a harci eszközöknek, mert Trákia a békeállapotban bízva, könnyelmű nemtörődömség állapotába merült”.⁶⁶

595-ben Baján, mint Theophylaktos Symokatta VII. könyvében írja δεκάτη δὲ ἡμέρα, καὶ τὰς περὶ αὐτὸν δυνάμεις συνθροίσας ὁ βάρβαρος ἐπὶ τὸν Ἴονοιν κόλπον στρατεύει τὴν σάλπιγγα. περὶ τούτους τοὺς τόπους ἡ Δαλμητία χώρα καθέστηκε;⁶⁷

tehát „a tizedik napon haderőit összegyűjtve az Ion-öböl[=Adriai tenger] felé vezető hadjáratra szólaltatta meg harci kürtjét. Ezen helyek körül fekszik Dalmácia.”⁶⁸

Theophylaktos Symokatta még II. könyvében is említi az avarok kütjét: Βουᾶς ὁπότε πού καὶ σάλπιγγος ἐνυάλιον φωνούσης ἦσθάνετο⁶⁹ vagyis „Busas valahányszor meghallotta az ütközetre hívó harci kürt szavát”.⁷⁰

⁶² [1] László Gyula: Régészeti tanulmányok. Budapest, 1977, 297-298. oldal.

⁶³ Szentpéteri József: "Ütközetre hívó harci kürt" in: Novák László (szerk.): Hiedelmek, szokások az Alföldön I. (Nagykőrösi évkönyv, Az Arany János Múzeum közleményei VII.) 1992, 40. oldal.

⁶⁴ Corippus: In laudem Iustini III. 345-349. Szádeczky-Kardoss Samu: Az avar történelem forrásai. Archaeológiai Értesítő 1979, 97. oldal.

⁶⁵ Theophylaktos Symokatta, I, 3,13; Carolus de Boor kiadása, Lipcse 1887,46.o., 14-16 sor.

⁶⁶ Szádeczky-Kardoss Samu: Az avar történelem forrásai. Archaeológiai Értesítő 1980, 90-91. oldal.

⁶⁷ Theophylaktos Symokatta, VII 11,1; Immanuel Bekkerus kiadásában, Bonn 1834,100 291 oldal 13-15 sor.

⁶⁸ Szádeczky-Kardoss Samu: Az avar történelem forrásai. Archaeológiai Értesítő, 1982. 142. oldal.

⁶⁹ Theophylaktos Symokatta, II 16, 1; Immanuel Bekkerus kiadásában, Bonn 1834,100. oldal,11.

⁷⁰

Azt, hogy a kürt avar fejedelmi jelvény volt az 1971-ben előkerült kunbányai leletek bizonyítják, ahol az aranyeletek kétharmadát, 2,341 kg-ot sikerült begyűjteni, s az eltemetett 60-70 éves koponyájának rekonstrukciója mutatja, bajkáli mongoloid típusú személy volt.

A kunbányai fejedelmi személy arcreekonstrukciója

Azt hogy a kürtje fejedelmi jelvény volt éppen az bizonyítja, hogy kürtjét aranyból készítették, amit a kecskeméti Katona József Múzeumban találunk⁷¹

Gyakorlatilag ugyanis ugyanilyen, s ezzel közel egykorú kürtöt találtak 1912-ben Malaya Perescsepinában, amit jelenleg az Ermitageban őriznek Szentpétervárott:

⁷¹ KJM 71.2.151

Malaya Perescsepina Poltava környékén fekszik s ott a kürttel 21 kg aranyat és 50 kg ezüstöt találtak 1912-ben ХОБРАТОУ ПАТРИКІОУ feliratú gyűrűvel:

Ez a gyűrű és a vele elrejtett nemesfémek mennyisége tanúsítja, hogy az a kürt a hún-bolgár birodalmat megalapító kagánjáé volt, akinek hún-bolgár neve éppen Kürt lehetett. Róla az óbolgár uralkodólisták a következőket jegyezték föl: „[4.]Kurot 60 évig uralkodott, nemzetsége Dulo[=Gyula],uralkodásának kezdete a marha évének 3. hónapja[=605]”⁷², vagyis mint már említettük, az első kilenc óbolgár kagánnal együtt Etele király Gyula nemzetségéből származott, és 605-től 665-ig élt. Nikephorosz patriarcha és Theophanész confessor számolt be arról, hogy öt fia szétosztotta népét és birodalmát. Közülük az első: Asparuch szervezte meg az aldunai bolgár birodalmat, s negyedik fia jött Pannoniába. Az utóbbinak leszármazóié lehetnek a nagyszentmiklósi kincsek, mint az alábbiakban arra kitérünk, s ezért aligha véletlen, hogy a 10 kg aranyból álló nagyszentmiklósi kincs 17. számú darabja⁷³ a Malaya Perescsepina-i kürt-höz eléggé hasonló hangszer:

⁷² Omeljan Pritsak: Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren, Wiesbaden 1955, 76. oldal

⁷³ KHM Antikensammlung As VII B 39.

Kunbábonytól megközelítőleg 50 km-re északra Bócsán is találtak avar vezéri kürtöt későbbi szintén gazdag, de nem annyira gazdag sírban. A bócsai vezéri kürtnek azonban csak az eleje és a vége készült aranyból, s jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeumban található.⁷⁴

Bócsán talált avar vezéri kürt.

A Képes Krónika árpád-kori szövege szerint Árpád vezérnek is volt kürtje, de azt szakrálisan, táltosi minőségben, főpapként használta: „Árpád pedig övéivel kürtjét a Duna vizével megtöltve minden magyarok előtt a Mindenható Isten

kegyelmét kérte, hogy az Úr, [azt] a földet örökre [nekik] adja. Ezen szavak végén az összes magyar fölkiáltott: «Isten, Isten, Isten» háromszor. Ezt a szokást akkor találták ki, és megőrizték a magyarok között a mai napig.”⁷⁵

Érdekes módon Árpád kürtje a Képes Krónikában a bócsai kürttől leginkább

*Árpád kürtjének szertatása a Képes Krónikában
OSZK Clmae 404, folio 11^{recto}*

⁷⁴ MNM 7/1935.15

⁷⁵ OSZK Clmae 404, folio 11^{recto}; Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum* I. kötet. Bp. 1937. 288. o. 20-25 sor.

Azt hogy a kürt uralkodói felségjelvény volt, végül magának Szent László királynak a kürtje bizonyítja, melyet a mai napig őriznek a győri székesegyházban:

Szent László kürtje, Győr.

Itt ki kell térni arra, hogy a régészetben az éppen tárgyalt kürtöket divattá vált pusztán rhytonoknak, ívőkürtöknek nevezni. Ezt illetően Szentpéteri József a következőket írta 1992-ben a kunbábonyi kürtöt vizsgálva: „H. Tóth Elvira szíves engedélyével és közreműködésével az MTA zenetudományi intézet munkatársai 1990 június 19-én kérésünkre megvizsgálták a kunbábonyi aranykürtöt. Először SZTANÓ PÁL műszerrel határozta meg a kürtben levő levegőoszlop rezonanciszintjét (512 Hz alaphangot kapott) majd SÁROSI Bálint a kürtbe illesztett kettős nyelvcsípővel kísérletezett: 467 Hz és 632 HZ alaphanggal két hangot és ezek felharmonikusait szólaltatta meg. Az eltérő eredmények azzal magyarázhatók, hogy a nyelvcsípő behelyezése módosította a levegőoszlop hosszát.

Bebizonyosodott, hogy az éles, kitartott hangokkal és felharmonikusokkal egyszerűbb dallamok, messzire ható kürtjeklek is játszhatók. A kísérletről hangfelvétel készült, részletesebb leírását a leletanyag publikálásakor H. Tóth Elvira közli. Az ívőkürt vagy hangszer kérdést ilyen módon sikerült végérvényesen eldönteni. A vizsgálatra való hivatkozási lehetőséget ezen a helyen is mindhármujuknak köszönöm.”⁷⁶

A nagyszentmiklósi kürtöt megvizsgálva László Gyula pedig a következőket írta 1977-ben: „Két külön aranykúpból forrasztották össze, és a végén lévő gömbön-amely számbavételre való –belül van még egy rezgőlemez, amelyen szintén lyuk van. minden bizonnyal kürt volt tehát, amelyet alkalmanként ivásra is használtak.”⁷⁷

⁷⁶ Szentpéteri József: „Ütközetre hívó harci kürt”(Rhyton-leletek avar vezéri sírokban) in: Novák László: Hiedelmek, szokások az Alföldön. I. kötet (Acta Musei de János Arany nominati VII.), Nagykovács 1992, 47-48. oldal 16. jegyzet.

⁷⁷ László Gyula-Rácz István: A nagyszentmiklósi kincs, Budapest 1977, 160. oldal, A 16. számú ívőkürt(rhyton).

Darunyak

A magyarok szimfóniájához a kürt ünnepén a kürthöz a dobverésen kívül húros hangszert is pengettek a jászok kürtje szerint:

Húros hangszer 'Lehel kürtje' részlete rajzán (a jobb szélen).

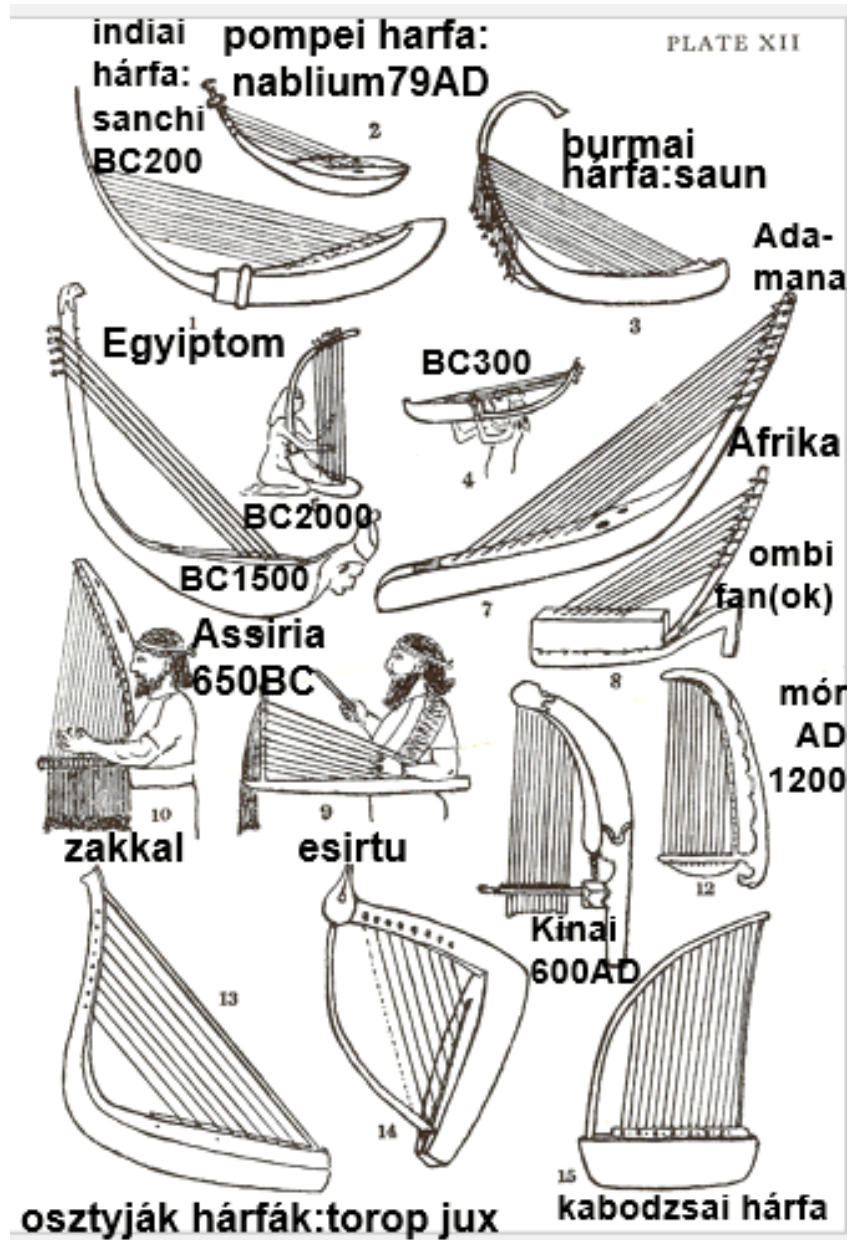

Húros hangszer 'Lehel kürtjén'

Az oxfordi egyetemen Francis Galpinnak a sumérok zenéjéről írott könyvében felismerem, hogy a 'Lehel kürtjén' ábrázolt szöghárfának látszó hangszer a szerző osztják hárfának nevezi

Hárfa Lehel kürtjén

*Francis W. Galpin: The Music of the Sumerians
Cambridge 1937, 85. oldal, Plate XII*

Kovács Nóri és Kovács Judittal magyar népdal előadóművészek 2014. június 20-án 19:00-kor felléptek az oroszországi Hanti-Manszijszkban a Művészeti Múzeumban.⁷⁸ Kovács Nóri másnap tanulmányozhatta ugyanott az osztják hárfákat. Elmondták neki, hogy amit Francis Galpin «Osztják hárfák (torop –jux)»-nak nevezett, azt hantiul: Tarüg sziplu jiv-nak mondják, ami magyarul „fa daru-nyak”-ot jelent, tehát helyesebb lenne daru(nyak)hárfának mondani. Ugyanezt a hangszer történetesen oroszul *lebegynek* (лебедь) hívják, ami hattyút jelent, és ezért angolul is swan-nak nevezik.

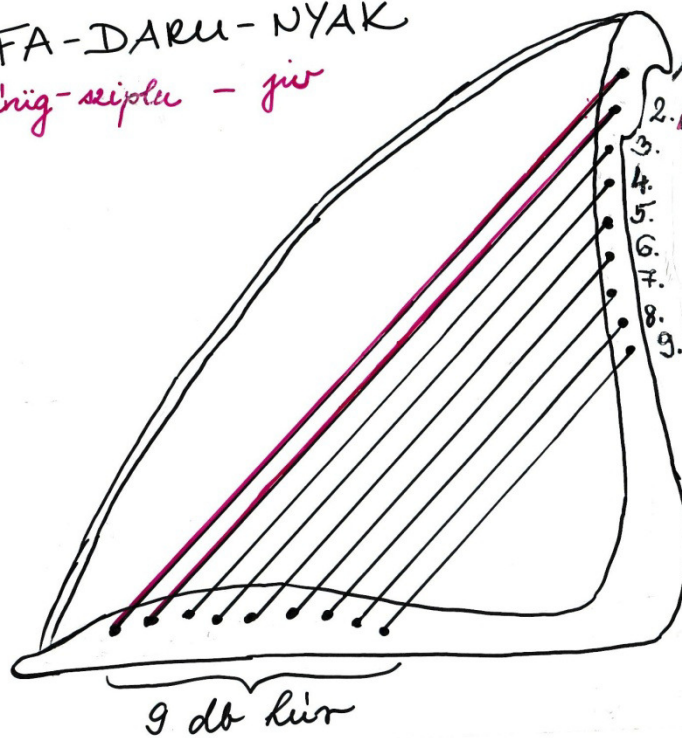
⁷⁸ <https://www.evensi.cz/kovacs-nori-es-kovacs-judit-fellepese-hanti-anszijszkban/123951768>

Ugyanott a Hanti-Manszijszk Művészeti Múzeumban Kovács Nóri lefényképezte ezeket az ott őrzött régi és rekonstruált új fadarunyakokat, majd tanulmányozta azok megszólaltatását és hangszerkezetét:

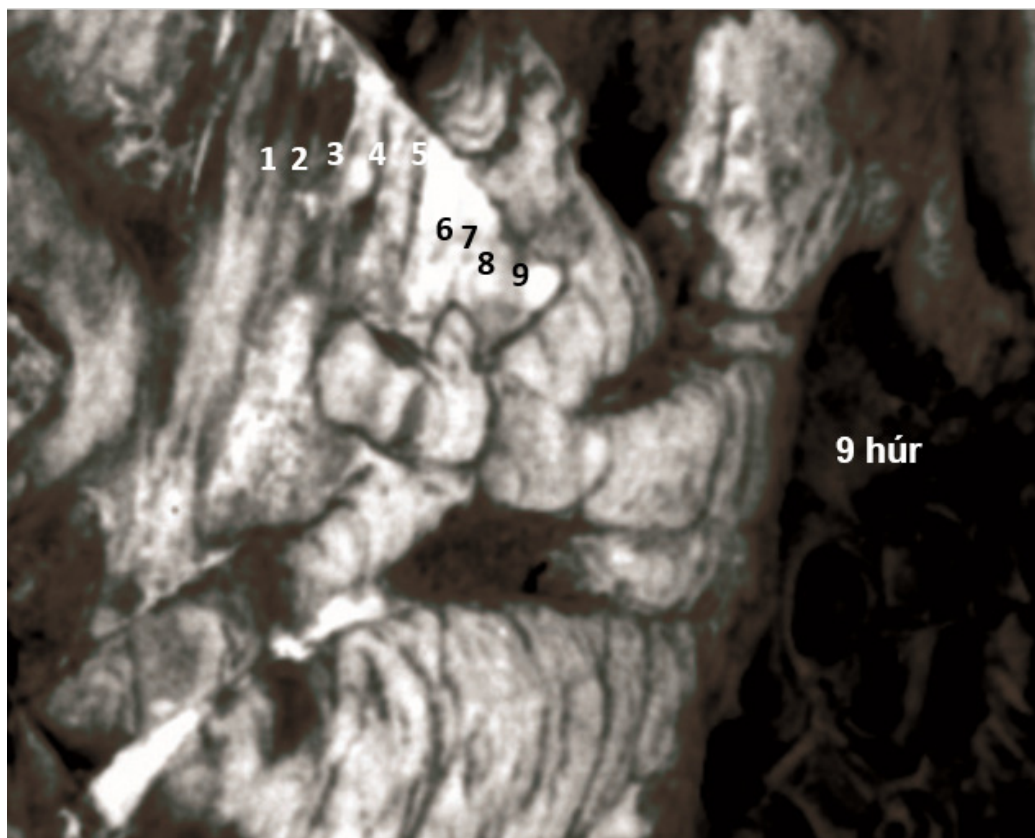
FA-DARU-NYAK
tárog-szeplet - jiv

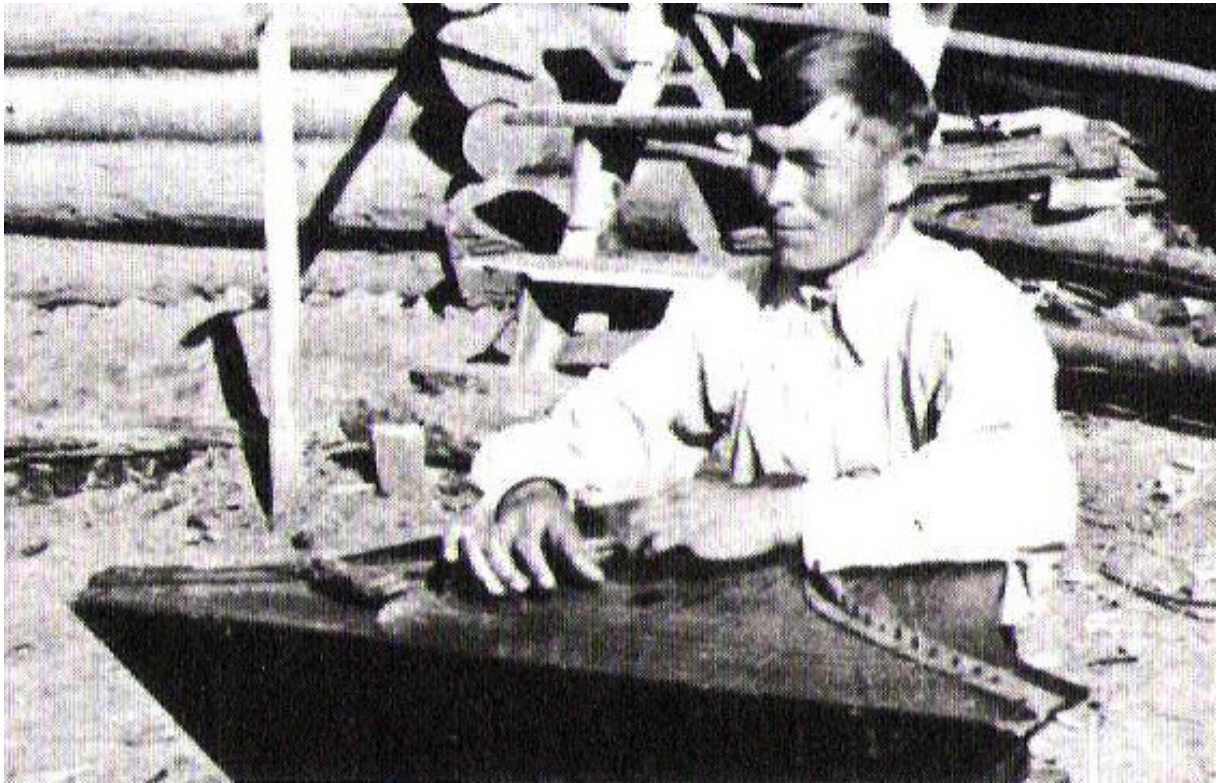
1. A₁ = la₁
2. A₂ = la₂
3. H = ti
4. C = do
5. D = re
6. E = mi
7. F = fa
8. G = so
9. A = la

↓
 egyre magasabb a hangja
 egy oktáv fölött

A fa daru nyak hangszerkezete Kovács Nóri megfigyelése szerint.

A daruhárfának 'Lehel kürtjén' is 9 húrja van.

Kúszle vagyis csuvas hárfa.⁷⁹

Udvari mulattató 6 húros hangszerrel (juculator) XIII. századi zománcos tálon a Magyar Nemzeti Múzeumban.⁸⁰

⁷⁹ Folk-Music a Finno-Ugrian and Turkic Peoples (Finn-Ugor és Török népek zenéje).

⁸⁰ Domanovszky Sándor: Magyar Művelődéstörténet I. kötet. Budapest, 1939. 322. oldal.

Angyal játszik 7 húros hárfán a Mátyás Graduálében.⁸¹

Angyal 13 húros hárfája a Mátyás Graduálében.⁸²

⁸¹ Mátyás Graduale. OSZK Clmae 424 folio 26^{recto}.

⁸² Mátyás Graduale. OSZK Clmae 424 folio 3^{recto}.

*Dávid király 80. zsoltárának hárfája a Mátyás Graduáléban.*⁸³

⁸³ Mátyás Graduale. OSZK Clmae 424 folio 161^{recto}.

Táltosok fáján táltosdobok

'Lehel kürtje' részlet Passuth Ödön rajzán. Jobb szélen darunyak (daruhárfa).

Kovács Nórinak⁸⁴ Hanti-Manszijszkban kifejtették, hogy a darunyak vallási szertartásra készült. A magyar hagyományban is daru lehetett a táltosnak anyja, a darvak felnevelhették táltosokat; daru- vagy sastollat hordtak a vállukon.⁸⁵

A táltosfa megmászása a darunyak előtt.

Megfigyelhetjük, hogy közvetlenül a darunyakon játszó személy előtt két ruhátlan alak mászik a griffek és más égi lények világába. Pőreségük azt mutatja, hogy ők még táltos jelöltek, mert a Nagysárréten is a táltos jelöltnek kellett anyaszült mezítelenül megküzdeni a fekete bikával,⁸⁶ és a burját sámán jelöltek a beavatásnál derékig levetkőztetik.⁸⁷

⁸⁴ A Kárpát-medence egyik legkeresettebb népzene előadója, aki arrafelé is járt előadni.

⁸⁵ Gonda Béla: daru, (Ortutay Gyula, főszerk.) Magyar Néprajzi Lexikon, I. kötet Budapest 1977, 556. oldal

⁸⁶ Nagysárrét a Berettyó mentén fekszik Biharnagybajom és Füzesgyarmat között. Lásd: Szűcs Sándor: Táltosok és boszorkányok a Nagysárréten, Ethnográfia (47. évfolyam), 1936, 39. old.

⁸⁷ Mircea Eliade: Shamanism, (Princeton Bollingen Series LXXVI), Princeton, 1972, (Első kiadás: Paris 1951), 119. oldal.

A csikrákosi templomtorony táltos ábrázolásain is megjelennek pőre táltosok.⁸⁸

A nagyszentmiklósi 7. kancsó elülső rövid oldalán is anyaszült meztelen táltos küzd táltoslóval.

⁸⁸ Sisa Béla: Táltos a templomtoronyon. A magyar ősvallás emléke Erdélyben, Nyíregyháza, 1995.

'Táltosjelöltek a világfára másznak, hogy táltoslovakhoz jussanak.

Diószegi Vilmos kifejtette, hogy a táltos a világfán jut a „táltosló” birtokába,⁸⁹ s természetesen a „táltosló” nem egyéb sámándobnál. A magyar mese hőse tehát éppen úgy sámán dobot kap az égig érő fáról, mint a rokonnépek sámánjai.⁹⁰ Ennek megfelelően a jászkürtön a táltos jelölteknek még nincsen táltosdobjuk, csak azoknál van ötlyukú táltosdob, akik már följutottak a fára, és annak birtokában tudnak a magasabb egekbe jutni.

⁸⁹ Diószegi, op. cit., 158. oldal.

⁹⁰ Diószegi, op. cit., 161. oldal.

Az égig érő fán kastélyhoz s táltos lovakhoz lehet jutni

A magyar hagyomány szerint az, aki égig érő fát megmássza, táltos lovakhoz jut, és a lombok között kastélyra bukkan, s elszegődvén ott lovasznak, a lovászra bízott paripák táltos lovak lesznek.⁹¹

Pontosan ez történik az jászberényi kürtön, mert a táltoslétra tetejére följutott a táltosjelöltnek a feje fölött a lombok fölött «Lehel kürtjén» is a kastély magaslik.

Kastély az égig érő fán

Azt, hogy ez kastély, már Szerelmey Miklós fölismerte 1847-ben.⁹² Az, hogy ez várkastély, világosan kitűnik a kastély várfalát koronázó fogazott mellvédek védőpártázatából, mert ilyen mellvédeket csak várfalakon lehet találni, mint azt az ugyanilyen fogazott mellvédek mutatják az Utolsó Ítéletkor a mennyből földreszállt (Jel 21:2, 21:10) Jeruzsálemnek városfalain (Jel 21:12; 21:14; 21:16) az 1031-ben készült koronázási paláston az ítéltre trónoló apostolok mögött.

Mellvédek Jeruzsálem városfalán az 1031-ben készült koronázási paláston.

⁹¹ Diószegi, op. cit, 150 oldal, ahol az "Égig érő fa" történetét foglalja össze, ami a magyar népmese katalógusban a 467B* számú mesetípus. (op. cit. 168. oldal 1. lábjegyzet.)

⁹² Szerelmey Miklós „Magyar hajdan és jelen”. Pest, 1847.

Táltoslovak a kastély alatt 'Lehel kürtjén'

A várkastély alatt Diószegi Vilmos szerint, mint éppen idéztük⁹³ táltoslovak tenyésznek, miből kitűnik, hogy a jászkürtön a kastély alatt található embertörzsű lovak valójában táltoslovak.

Másodszor Jókai Mór is megírta, hogy „Midőn a természet tévedései valamely szülöttet rendkívüliséggel ruháznak fel, hogy felemás szeme van: az egyik kék, a másik fekete, vagy tizenkét ujja egy kézen, vagy már foga volt, amikor világra jött, a több efféle szokatlanság abba a gyanúba hozzák a szülöttet a köznép előtt, hogy ebből táltos lesz.”⁹⁴ Annál nagyobb szokatlanságot viszont nehezen várni, hogy a lónak embertörzse legyen, s ez önmagában is bizonyítja, hogy az embertörzsű ló táltosló.

Harmadszor a táltoslovak közismerten emberi beszédbe elegyedhetnek, akikkel találkozunk,⁹⁵ s ezt aligha érhetnék el, ha nincs kentaur gégájuk, ami szintén azt mutatja, hogy a táltoslovak kentaur formájúak.

Negyedszer a táltosokra jellemző, hogy időnként küzdelem zajlik közöttük. „A táltos érejtőzött. Akkor vívott... Ezek vívtak, egyik a másikával küzdött. Akkor felhők gyűttek, vagy ilyesféle viharok.”⁹⁶ A táltosmesterség az abból állt, hogy érejtőzött ez. Mer ezek a táltosok vótak azok, akik é vótak rejtődve, ezeknél vót az érejtődzés. Ilyenkor odavót két-három nap, egy hétig is odavót. Ezek olyanok vótak akkor valahogyan, mint az álatok... állat-alakban vótak no! Egyik a másikával vívott.”⁹⁷ „...akkor azt mondták a többiek, mer igen komoly vót: 'Jancsi beteg vagy?' – 'Igen, beteg vagyok, szomorú, mer mérkőznöm kell egy másik táltossal’.”⁹⁸

⁹³ Diószegi, op. cit, 150 oldal

⁹⁴ Diószegi, op. cit., 161. oldal.

⁹⁵ Kriza János meséjében, a Csinos Vitézben azt mondja a táltosló a gazdájának: „Ülj fel most reám, de fogantozz meg jól, mert éppen fölszököm a tizenhetedik égnék a háta megé veled.” (Diószegi, op. cit., 194. oldal.)

⁹⁶ Diószegi, op. cit. 342. oldal.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem.

Megfigyelhetjük, hogy Lehel kürtjén mind a négy 'kentaúr' egymással küzd, mint azt a táltos lovakról Diószegi Vilmos megírta: „A kis halom tetején csak ugyan ott állt a nagy szürke ló. Az öreg Földesi hátraszólt a fiúnak, de az már nem volt ott. Ellenben egy pejcsődör ette a saroglyából a szénát. Azután nagyot nyerített s odavágtatott a szürkéhez, egymásra ágaskodtak, harapták, farral öszszefordulva rúgták vágták egymást, lobogott a farkuk, sörényük, alig látszottak a kavargó időben. Egyszercsak a nagy szürke csődör hirtelen eltűnt, a pej meg elvágatott magában a szél alá. A csődör alakjában való viaskodást is megtaláljuk a sámánhitű népek között... sőt azok a legerősebb és leghatalmasabb sámánok, akiknek az ie-kilajuk éppen csődör.”⁹⁹

Négy táltosló küzdelme 'Lehel kürtjén'.

A nagyszentmiklósi 7. kancsó elülső rövid oldalán meztelen táltos küzd táltoslóval

A jászberényi kürtön való viaskodásuk is éppen ezért szintén azt bizonyítja, hogy ezek a kantauroknak látszó lények valóban táltoslovak, mint azt a nagyszentmiklósi 7. kancsón is láthatjuk, mert azon a táltos-küzdelem egy anyaszült meztelen táltos és éppen egy kentaúr formájú táltosló között zajlik.

⁹⁹ Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben, Budapest, 1958. 358-359. oldal.

Mindez szoros összefüggésben áll azzal, hogy „a mai magyar köznyelvben a táltos eo ipso paripa.”¹⁰⁰ „A nagyhódosiak szerint a tátosok lovak voltak.”¹⁰¹ „Uszán is úgy tartják, hogy a táltos az ló.”¹⁰²

Végül *ötödször* figyeljül meg, hogy a jászkiúrtón öt lyukkal átütött táltosdobot találunk a második és a harmadik égbe följutott táltosok kezében.

Ötlyukú táltosdobok 'Lehel kürtjén' a második égbe és a harmadik égbe feljutott táltosok kezében

Az abaújszántói aquamanile

Az Abaújszántón 1860-ban lelt aquamanile (MNM 1860.1.15) kezében ugyanis pontosan olyan ötlyukú dobot találunk, mint a jászkiúrtón a második és harmadik égbe följutott táltosok kezében, amiből tehát ötödször tűnik ki és egyben bizonyítja, hogy ezek az embertestű lovak táltoslovak.

Valójában az abújszántói aquamanile kézzelfoghatólag jelzi, hogy a táltosló és táltos dob ugyanannak az éremnek a két oldala. Erre már maga Diószegi Vilmos szintén rámutatott, hogy a táltosló ténylegesen a táltosnak a dobja.¹⁰³ A táltos dobolása tulajdonképpen az a lódobogás, aminek nyomán az égbe nyargal.

¹⁰⁰ Róheim Géza: Magyar néphit és népszokások. Budapest, 1925. (megjelent 1926.) 9. o. idézi Diószegi, op. cit. 183 oldal.

¹⁰¹ Diószegi, op. cit. 183. oldal.

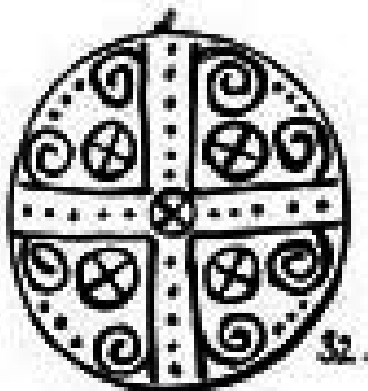
¹⁰² loco citato. „Vajszlón a «nagyvérű», jól menő lóra mondták, 'olyan, mint a tátos, lova'.”. Ibidem.

¹⁰³ Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest. 1958. 182. és 215. oldal.

A táltosdob a táltosnak és a táltoskodásnak a legfontosabb eszköze, aminek a jelentőségével kapcsolatban célszerűnek látszik Diószegi Vilmos idevonatkozó kutatásaiból az alábbiakat idézni: „A két láb között tartott szita, amit közben ütögetnek, mint a dobot, ill. mint a hátasállatot, s amit lónak is neveznek, rávilágít egy sajátos ’ló-dob’ képzetre. Népi kultúránkban magával a dobbal kapcsolatban is megmaradt az emléke ennek a ’ló-dob’ komplexusnak. Az egyik Szatmár megyei találós kérdés ugyanis így hangzik: „Nekem olyan lovam van, a’ mék minden házba benyerít.” A talány megfejtése: ’dob’.¹⁰⁴ A „találós-kérdés dobjának lóként való megjelenítése azt bizonyítja, hogy nem csak a dob helyébe lépő másodlagos szita, hanem az eredeti dob is szerepelt hátasállatként.”¹⁰⁵

Azt hogy az abaújszántói aquamanilén a dobtáltosdob, azt ez a közeli fölvétel is bizonyítja Domanovszky Sándor: Magyar művelődéstörténetben¹⁰⁶ I.kötet Budapest [1939] 613.o mert azon az öt átlukasztot körön kívül valójában más köröket is jelöltek, mint az alábbi Altáj-kiszi sámándobon.¹⁰⁷

Jellemzően zalaegerzsegi javasasszony a kisbíró dobjára három fekete és fehér kört rajzolt Sebestyén Gyula szerint 1900-ban, hogy így táltosdobként használja.¹⁰⁸

¹⁰⁴ op. cit., 182. o.

¹⁰⁵ op. cit., 182. o

¹⁰⁶ Domanovszky

Sándor: Magyar művelődéstörténetben¹⁰⁶ I.kötet Budapest [1939] 613.o

¹⁰⁷ Prokofjeva, E.D.in: Svornik musei antropologij i etnografij Tom XX, 1961 B tabl 25.2.b

Hoppál Mihály:Sámánok,lelkek és jelképek,1994,143.o.,

Sámánok loco citato

¹⁰⁸ Sebestyén Gyula: A magyar varázsdob, Ethnográfia, 1900 442-443. oldal

A jászberényi kürt második és harmadik egében látható dobokról a régi századokban készült rajzok is tanúsítják, hogy azok táltosdobok. Azokról ugyanis kitűnik, hogy valaha a közepén levő ötödik lyukból, illetve annak helyéből kiindulva, ezeket a dokokat keresztvonal osztotta négy felé.

Így Molnár Antal 1775-ben készült rajza¹⁰⁹ szerint a lyukakkal átfúrt táltos dobokat kereszt osztotta négyfelé a jászkürtön.

'Lehel kürtje' részlete Molnár Antal rajzán.

Passuth Ödön rajza 1902-ben készült rajza is világosan föltűnteti az átlukasztott táltosdobokat fölosztó keresztet közepén az ötödik lyukkal, illetve annak helyét jelző körrel:¹¹⁰

¹⁰⁹ Molnár Antal Planum extensum 1775.

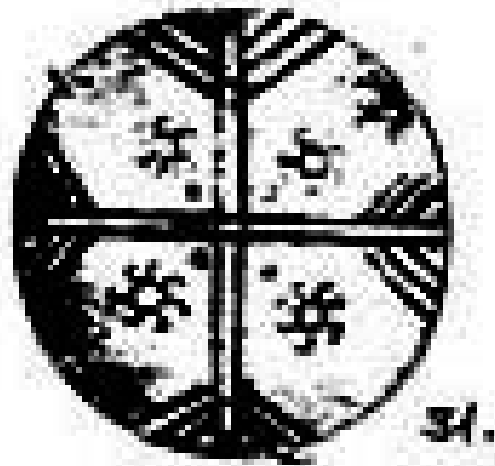
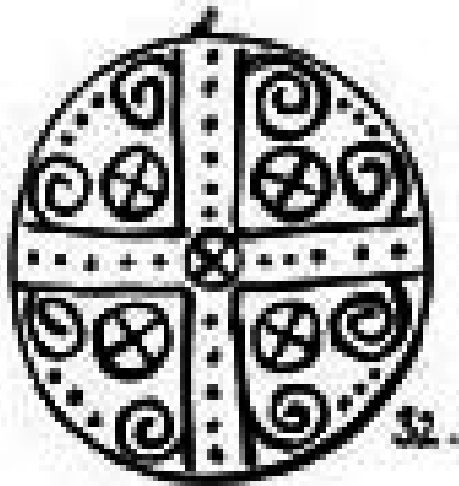
Molnár Ferenc: Jász-Berény várossában lévő Lehel kürtének, vagy Jász-kürtnek esmérete. Bécs, Pozsony, 1788, 30. oldal után.

¹¹⁰ Hampel József: A Jász kürt domborművei Archaeologiai értesítő 1903. 23/2.113. oldal

Keresztek az ötlyukú sámándobokon 'Lehel kürtjén' Passuth Ödön rajza szerint.

Már pedig éppen kereszt osztja négy felé s a négy részben a lyuknak megfelelő helyen föltüntetett kört találunk nemcsak a már idézett Altaj-kiszi sámándobon,¹¹¹ hanem a müncheni Museum für Volkerkunde sámándobján¹¹² is. Ezek tehát igazolják, hogy a jászkiürtön a második és harmadik égben ábrázolt dobok táltosdobok:

Altaj-kiszi sámándob¹⁰⁴

München Museum vor Volkerkunde sámándobja¹⁰⁵

¹¹¹ Prokofjeva, E. D. in: Sbornik musei antropologij i etnografij Tom XX. 1961. B tabl. 25.2.b. Hoppál, Sámánok... loco citato

¹¹² Hoppál Mihály: Sámánok, lelkek és jelképek, 1994, 143.o., 194[A]kép Lommel: Schamenen und Medizinmänner, Magie und Mystik früher Kulturen, 1965:118.

Itt ki kell térnünk arra is, hogy az abaújszántói és jászberényi táltosdobokon éppen a lyukak mutatják, hogy táltosdobok, mert szitát, vagyis többszörösen átlyukasztott dobot igenis táltos dobnak használtak a magyar népi hagyományban, amint azt Diószegi Vilmos kifejtette,¹¹³ s amint arra Hoppál Péter is utalt.¹¹⁴

Ezt tükrözi egyébként a magyar népdal is, melyben a túlvilági fordított világnak megfelelően visszafelé következnek a napok: „Szita, szita péntek, szerelemcsütörtök, dob szerda”, ahol tehát a szita egyenlő helyre jutott a dobbal. A szitán ugyanis, ha a fényre tartjuk a csillagos égboltra emlékeztet. Ipolyi Arnold följegyezte, hogy a népi csillagászat ismert szitáslyuk nevű csillagképet. Fölvetette, hogy az a fiastyúkkal lehet azonos, „mely egy sűrűn átlyukasztott szitát ábrázolna” „.....népünknel a korán kelésre alkalmazva ismerem a szólás divatozását: *akkor kel mikor a szitáslyuk.*”¹¹⁵

Az abaújszántói dobon a szitánál jóval nagyobb lyukak a napnak és holdnak felelhetnek meg, amint a nagyszentmiklósi 8. tálkán levő lyuk is a napot ábrázolhatja.

A nagyszentmiklósi 8. ovális tálkán lévő Nap jelkép lyuk.

¹¹³ Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben, Budapest, 1958. 177-182., 194-195., 202. oldal.

¹¹⁴ Hoppál Mihály: Sámánok, Lelkek és jelképek Budapest, 1994. 143. oldal 195. kép.

¹¹⁵ „Valjon a népünknel szinte használt szitáslyuk csillagnév, melyiket jelöli, s nem azonos-e talán a fiastyúkkal? ez legalább több népeknél a fiastyúk neve; a finb. seula, seulainen, li. setas, let. setinsch, est. sööl v. söggel (Grimm 691), miszerint a csillagzat egy sűrűn átlyukasztott szitát ábrázolna... népünknel a korán kelésre alkalmazva ismerem a szólás divatozását: *akkor kel mikor a szitáslyuk.*” Ipolyi Arnold: Magyar mitologia. Pest, 1854. 272-273. oldal.

Más sámándobok igen gyakran épen a napot és a többi nagy égitestet ilyen nagyobb körök formájában ábrázolják, a csillagok pontjai szitára emlékeztetnek.¹¹⁶

Altáji sámándob
MAE Koll. No. 4853-3¹¹⁷

Altáji sámándob
MAE A.V.Anokhin Archivum No. 275¹¹⁸

Ezért azokon a köröket s a nekik megfelelő lyukakat összevetve a szitákkal és a szitáslyuk csillagképpel, szintén Nap, Hold és égitest ábrázolásoknak kell tartanunk. Ugyanígy kell értelmeznünk azt is, -mint már említettük, hogy a zalaegerszegi javasasszony a kisbíró dobjára három fekete és fehér kört rajzolt Sebestyén Gyula szerint 1900-ban, hogy így táltosdobként használja.¹¹⁹

„A táltosok körében volt egy különös erővel rendelkező dob, amelynek a segítségével a táltos emberfölötti cselekedeteket tudott véghezvinni.”¹²⁰ Az „nemcsak természetfölötti lények idézésére, hanem bizonyos személyek szállítására is alkalmas.”¹²¹ „1725-ben a ceglédi illetőségű Borsi Ilona, aki már anyja méhében kapta Istentől a táltos tudományt, azt vallja, hogy a táltosoknak táltos lovuk van, s a táltos ezen a táltoslovon nyargal a táltosok gyülekezetébe.”¹²²

¹¹⁶ Hoppál Mihály: Sámánok, Lelkek és jelképek, Budapest 1994. 46, 129-132. oldal.

¹¹⁷ Hoppál, op.cit. 129. oldal, 174 b., 175. oldal.

¹¹⁸ Hoppál, op.cit. 131. oldal, 176.b., és 176 oldal.

¹¹⁹ Sebestyén Gyula: A magyar varázsdob Ethnográfia. 1900. 442-443. oldal.

¹²⁰ op. cit., 171. oldal.

¹²¹ op. cit., 172. oldal.

¹²² op. cit., 204. oldal.

„A táltos ló – gazdájával a hátán – elhagyja a földet, felemelkedik a levegőbe, s oda megy vele, ahová gazdája akarja.”¹²³ Kriza János meséjében, a Csinos Vitézben azt mondja a táltosló a gazdájának: „Ülj fel most reám, de fogantozz meg jól, mert éppen fölszököm a tizenhetedik égnek a háta megé veled.”¹²⁴

Diószegi Vilmos vonatkozó kutatásait a következőképpen foglalja össze: „A magyar népi kultúra idevágó emlékei szerint a táltos a varázsdobra ülve elhagyja a földet, a dob tehát hátasállat, 'táltoslovát' jelképezi. Hasonló nézetek élnek sámánhitű rokonnépeink körében is.”¹²⁵

A jászkiúrtön láthatjuk: az ötlyukú táltosdobbal a táltosok a második és a harmadik égbe is följutottak. (Pasuth Ödön rajza in: Hampel József: A jászkiúrt domborművei, *Archaeologiai értesítő*, 1903, 23/2. 113. oldal)

Különösképen Thuróczy János 1488-ban kiadott Krónikájában följegyezte: „Akik, a csillagokat tisztelik és állását mérik, nem ok nélkül állítják, hogy Magyarország a Nyilas csillagzat befolyása alatt áll.”¹²⁶

¹²³ op. cit., 194. oldal

¹²⁴ op. cit., 193. oldal.

¹²⁵ op. cit., 215. o.

¹²⁶ Thuróczy János: A magyarok krónikája, fordította Horváth János, Budapest 1978, 374. o. Hi qui colunt quique metant astra regni ungariae signo subiacere sagittarii non vacue posuere OSZK, Inc 1143., fq5v (249. fölvétel), 9-11 sor.

Ugyanez áll a magyarok jellemzésében Martin Engelbrecht Ágostában 1730-40 táján kiadott rézmetszetében:

A magyar jellemzése. Martin Engelbrecht rézmetszete, Ágosta 1730-40.¹²⁷

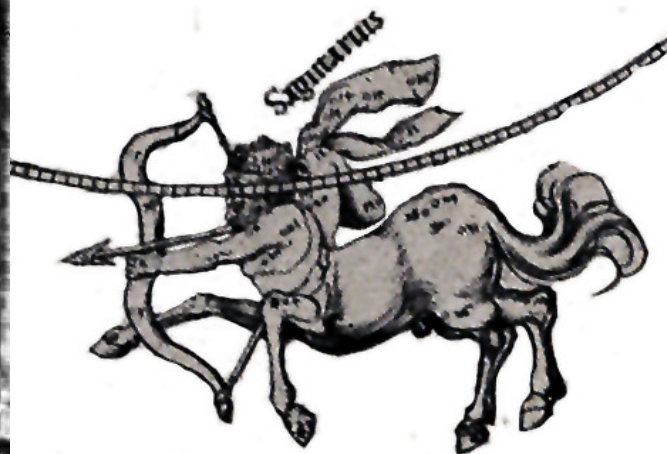
ZODIACI SIGNIS SUBSUNT

Sagittarius

vagyis

A MAGYAROK JEGYE

AZ ÁLLATÖVBEN a Nyilas.

A Nyilas

Ajtósi Dürer Albert
égboltján, 1515.

¹²⁷ Domanovszky Sándor: Magyar Művelődés-Történet IV. kötet. Budapest, 1941. 140., 656.o.

A griffek jelentősége

Griffek a 'Lehel kürtön'.

A griffek a közel-keleti művészetben az istenség testőrségét alkotják, s tulajdonképpen ezt teszik a jászkiáltón is, hiszen a turul a teremtő Isten követe, sőt jelképe a táltos vallásban.¹²⁸

Hérodotosz szerint a griffek aranyat őriznek Észak Európában.¹²⁹ Priszkosz rétor följegyzéséből kitűnik, hogy a griffek a húnoknak olyan vezérlő madara volt,¹³⁰ mint a turulmadár a magyaroknak, mint arra Ipolyi Arnold rámutatott.¹³¹

¹²⁸ we may also recall the eagle in the Siberian shamanic mythologies; father of the first shaman, bird of the sun, messenger of Celestial God, intercessor between God and mankind. Mitrcea Eliade: Shamanism, Princeton 1972, 1974, 128. oldal, 52. lábjegyzet.

Among the Yakut of Turikhansk the eagle is likewise considered to be the creator of „first shaman,” but the eagle also bears the name of the Supreme Being, Ai the „Creator” of Ai Toyon, (the Creator of Light”) Eliade, op.cit 69-70. oldal.

¹²⁹ „It is clear that it is the northern part of Europe, which is richest in gold, but how it is procured is another mystery. The story goes, that the one-eyed arimaspians steal it from the griffins who guard it...” Herodotus: The Histories, Book Three, Harmondsworths 1954, 1975, 250. oldal.

¹³⁰ Ἐπρεσβεύσαντο δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον κατὰ τοὺς ἑσθλοὺς Ῥωμαίους Σαράγουροι καὶ Οὐρωγοὶ καὶ Ὀνόγουροι, ἔθνη ἐξαναστάντα τῶν οἰκείων ἡθῶν, Σαβίρων ἐς μάχην σφίσις ἐληλυθότων, τοὺς ἐξήλασαν Ἄβαροι μετανάσται γενόμενοι ὑπὸ ἐθνῶν οἰκούντων μὲν τὴν παρωκεανίτιν ἀκτὴν τὴν δὲ χώραν ἀπολιπόντων διὰ τὸ ἐξ ἀναχύσεως τοῦ Ὀκεανοῦ ὀμιχλῶδες γενόμενον, καὶ γρυπῶν δὲ πλῆθος ἀναφανέν· ὑπερ ἧν λόγος μὴ πρότερον παύσασθαι πρὶν ἢ βορὰν ποιήσασθαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. διὸ δὴ ὑπὸ τῶν δὲ ἐλαυνόμενοι τῶν δεινῶν τοῖς πλησιοχώροις ἐνέβαλον καὶ τῶν ἐπιθεόντων δυνατωτέρων ὄντων οἱ τὴν ἔφοδον ὑφιστάμενοι μετανίσταντο, ὥσπερ καὶ οἱ Σαράγουροι ἐλαθέντες πρὸς τοῖς Ἀκατίροις Οὐννοῖς ἐγένετο

.Excerpta de legationibus ed. C de Boor (Berlin 1903), 586. oldal, 7-12. sor.

Abban az időben a keletrómaiakhoz követséget küldtek a sarugurok, az ugorok és az onogurok. akiket az avarok által elűzött szabiokkal való csata után kivetettek a saját szállásaikból. (Az avarokat) az óceán partján lakó népek indították számkivetésbe, de szállásaikat a tenger parájából keletkezett hatalmas felhők és a rájuk tüdő griffek nagy sokasága miatt hagyták el, akikről az a hír terjedt, hogy nem távoznak el, míg nem az emberi nemet fölfalják: ezektől a csapásoktól fülizgatva a határos szállásokra törtek. És mindnyájan akik a

Su(i)das lexikonában fennmaradt szövegváltozat szerint a griffmadár az avaroknak is hadvezérlő madara volt.¹³²

A késő avar korban a Kárpát-medencében megjelent betelepülőket leleteikről griffes-indás népeiségnek nevezik. László Gyula kettős honfoglalás elmélete szerint ők alkották a magyarságnak már 677-ben a Kárpát-medencébe telepedett tényezőjét.

Indás későavar lelet. Vrap (Albánia).¹³³

Griffes későavar lelet. Vrap¹³⁴ (Albánia)

A magyarokkal rokon Krum bolgár kagánnak 808/809 évi fölirata¹³⁵ kifejezetten említi a griffet ὄ(=ὠ)ς γρύψ¹³⁶

Kézai Simon által följegyzett magyar hagyományban a griff az Északi-tenger, Susdal és a Mons Riphei [vagyis az Ural] közötti sivatag hegyeiben készíti magának fészket. (In montibus etenim deserti memorati cristallus invenitur et grifo nidum parat, avesque legerfale, quae Hungarice kerechet apellantur procreare pullos dinoccutur.)¹³⁷ A néphagyományban a griff bölcs és jós madár, naponta kiszáll a fészkéből megtudni a világ rejtelmét; a griff megsegíti a sár-

heves támadásnak nem tudtak ellenállni, visszavonultak, mint a sarugorok, akik új szállások keresésére kerekedtek föl és az akatir húnokhoz érkeztek, és sok csatába szállván, a népet legyőzték és végül a rómaiakhoz fordultak, hogy az ő szövetségüket elnyerjék. A császár tehát a követeket kegyesen fogadta, és ajándékokkal ellátva küldte el.

¹³¹ Ipolyi Arnold: Magyar mythologia, Pest 1854, 79. oldal.

¹³² Suidas s. v. "Abaris, ed. Ada Adler, (Lipscse 1928) 4. oldal, 6-14. sor.

¹³³ N. Y. Metropolitan Museum.

¹³⁴ N. Y. Metropolitan Museum.17.190.1686.

¹³⁵ Veselin Beševliev: Die Protobulgarischen Inschriften, 144. oldal.

¹³⁶ Beševliev, op. cit., 137. oldal.

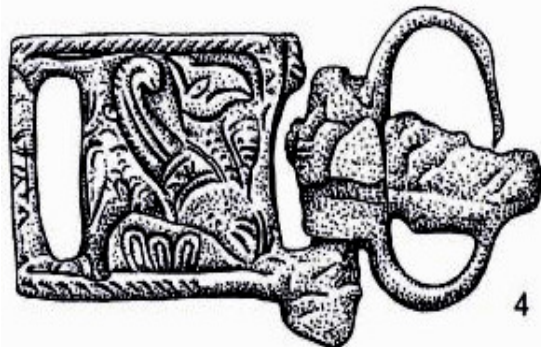
¹³⁷ Kézai Simon, Emericus Szentpétery: Scriptorum rerum Hungaricarum, Vol. I Budapest, 1937. 146. oldal, 23-25. sor.

kányölő hőst [a fehérő fiát]; kiviszi szárnyain a sárkánylaktól, visszahozza az Alvilágból; a hős viszont megmenti a griff tojásait a sárkánytól.¹³⁸

A X. századi magyar leletek tanúsítják a griffek jelentőségét a honfoglaló magyarságban:

Bene puszta (Ladánybene) 930 körül¹³⁹

*Mindszent-Koszorús dűlő 2. sír,
Csongrád vármegye X. szd közepe¹⁴⁰*

Ondroho, Nyitra vármegye X. szd eleje.¹⁴¹

A magyarok között nemzetségi címerükön kék mezőben az arany griffet a Tomaj nemzetség az évszázadokon keresztül a honfoglalástól a mai napig megőrizte.¹⁴² A Tomaj nemzetséghez tartozott Tonuzoba;¹⁴³ Dénes, II. András korában főlovászmester, majd tárnokmester, IV. Béla királynak pedig nádora volt 1235 és 1241 között, amikor Muhinál életét áldozta a hazáért s a királyért, miu-

¹³⁸ Ipolyi Arnold: Magyar mythologia, Pest 1854, 233. oldal.

¹³⁹ MNM 9/1846.7. Megtalálták 1834-ben. Fodor István (főszerk): „Őseinket felhozád” A honfoglaló magyarság, Budapest 1996, 338. oldal, Fodor István: Őseink nyomában, Budapest 1996, 88. oldal..

¹⁴⁰ Mesterházy Károly: Bizánci és balkáni eredetű tárgyak a 10-11. századi magyar sírleletekben. Folia Archaeologica XLI (1990), 90. oldal 2. ábra; Csallány G: Újabb honfoglaláskori leletek Szentes környékéről, Folia Archaeologica, 3-4 (1940-41), 182-192, III-IV. tábla 2. sír leletei. Csallány G: Újabb honfoglaláskori leletek Szentes környékéről, Folia Archaeologica, 3-4 (1940-41), 182-192, III-IV. tábla 2. sír leletei.

¹⁴¹ Mesterházy, op.cit., 92. oldal, 3. ábra

¹⁴² Csoma József: Magyar nemzetségi címerek. (in: Karácsony János. A Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig, III. kötet második fele), Budapest 1904, 165-169. oldal és VIII. tábla 29. címer.

¹⁴³ Et in eodem tempore de terra Byssenorum venit quidam miles de ducali progenie, cui nomen fuit Thonzoba pater Vrkund a quo descendit generatio Thomay. (Anonymus 57. utolsó fejezetének a végén.) OSZK Clmae 403, folio 27^{verso}.

tán előzőleg hősiiesen védte a Vereckei-szorost a tatár túlerő ellen.¹⁴⁴ I. István 1342-1350-ig szörényi bán,¹⁴⁵ Albert aurániai perjel 1380-ban,¹⁴⁶ II. István valamint I. László 1387-ben szörényi, tót-horvátországi és dalmáciai bán,¹⁴⁷ II. László 1376-1391-ig erdélyi vajda,¹⁴⁸ a temesvári hős, losonci Losonczy István (+ 1552. július 27-én) br. losonci Bánffy Dezső, 1895-1899 között miniszterelnök, továbbá gr. losonci Bánffy Miklós író, az utolsó magyar királykoronázásának főszervezője, nemkülönben Magyarországnak 1921-22 években külügyminisztere.¹⁴⁹

A griffek hagyományát tehát a mai napig őrizték a magyarságban.

A Tomaj nembeli Lossonczy Antal 1548-ban készült címere mutatja, hogy a griff csillagképet alkotott az égen.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig, 3. kötet első fele, Budapest 1901, 105. oldal.

¹⁴⁵ op.cit., 106. oldal

¹⁴⁶ op.cit. genealógiai táblázat a 104. oldalnál.

¹⁴⁷ Révai Nagy Lexikon, XII. kötet, Budapest 1915, 857. oldal

¹⁴⁸ ibidem.

¹⁴⁹ br Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája, I. kötet, Budapest 1990, 84-103. oldal. Lásd még: Karácsonyi János: A Magyar Nemzetségek a XIV. század közepéig, 3. kötet első fele, Budapest 1901, 104-115. oldal;

Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel, 1. kötet, Pest 1857, 162-171. oldal, 7. kötet, Pest 1860, 174-178. oldal.

¹⁵⁰ Elemér Radisics: Hungary Pictorial Record of a Thousand Years, Budapest 1944, 48. oldal. LOSSONCZY ANTAL címerének mezejében 15 (16?) főként hatágú csillag és négy lábú szárnyas arany griff.

A kerek címerpajzs körüli felirat: +ANTONIVS· + · LOSSONCZ +1· 5· 4· 8.

BÁTHORY KLÁRA címerében 7 főként hatágú csillag a sárkány és a Báthoryak "sárkánymfogas" címere között. A kerek címerpajzs felirata: +BATORY + CLARA + 1548 (A Báthory nevet így ipszilonnal és h nélkül betűzték a tálon!)

A főrendi családok között is a legrangosabb galántai Esterházy családnak a címere eredetileg szintén arany griffet mutatott, mint ezt renaissance kulacsuk 1642-ből való címerén látjuk.¹⁵¹

"One of these masterpieces is the huge ewer more than a metre height executed in 1548 by Francis Képiró, a Kolozsvár silversmith, to the order of one of the wealthiest magnates of Hungary of those days, Anthony Losonczy, and his wife Clara Báthory. For decorating the artist used two kinds of enamel -opaque and transparent. The crests of the married couple who ordered the vessel are on the bottom of the standard."

Elemér Radisics: Hungary Pictorial Record of a Thousand Years., Budapest 1944, 48. oldal.

A kanna 106 cm magas, a tál átmérője 80 cm. A kanna testén a fölirat:

ENGEM CHENÁLTATOTT LOSONCI ANTAL 1548

A mester nevét kezdőbetűivel jelezte K(épiró) F(erenc), aki kolozsvári ötvös volt,

Kőszeghy Elemér:Magyarországi ötvösjegyek, 166-167. oldal szerint.

Domanovszky, II. kötet, 580. és 663. oldal. + mellélet 576. oldal után.

¹⁵¹ Az 1470-80-as évekből való Mátyás kori kulacsra a fölirat szerint 1642-ben forrasztották Esterházy Miklós nádor címerét C[omes] NICO[laus] ESTERHAZI REG[ni] HVN[geriae] PALATINIVS EQVES AVREI VELLERIS 1642 (Szilágyi András: Esterházy kincsek, Budapest 2006-2007, 56-57. oldal.

A jászok kürtjére a horror vacui, a túlsúfoltság jellemző, ami az avar művészet sajátja, mert az alakok egymásra torlódnak.

Fancsalszky Gábor átfogóan összegyűjtötte az avar ábrázolásokat.¹⁵² Ezeket tanulmányozva kiderül, hogy az avar kompozíciók mindig *túlzsúfolva* töltik ki a rendelkezésre álló felületet:

*Klárafalva.*¹⁵³

Az avar ábrázolás és a keret között nincsen semmi űr, az ábrázolás elfoglalja a tér lehetőleg minden porcikáját a kereten belül.

*Balotaszöllős.*¹⁵⁴

¹⁵² Fancsalszky Gábor: *Állat és emberábrázolások a késő avar kori öntött bronzvereteken.* Budapest, 2007.

¹⁵³ MFM 53.44.1.

¹⁵⁴ Veszprém, Bakony Múzeum. Kiásta Németh Péter.

*Nagysurány.*¹⁵⁵

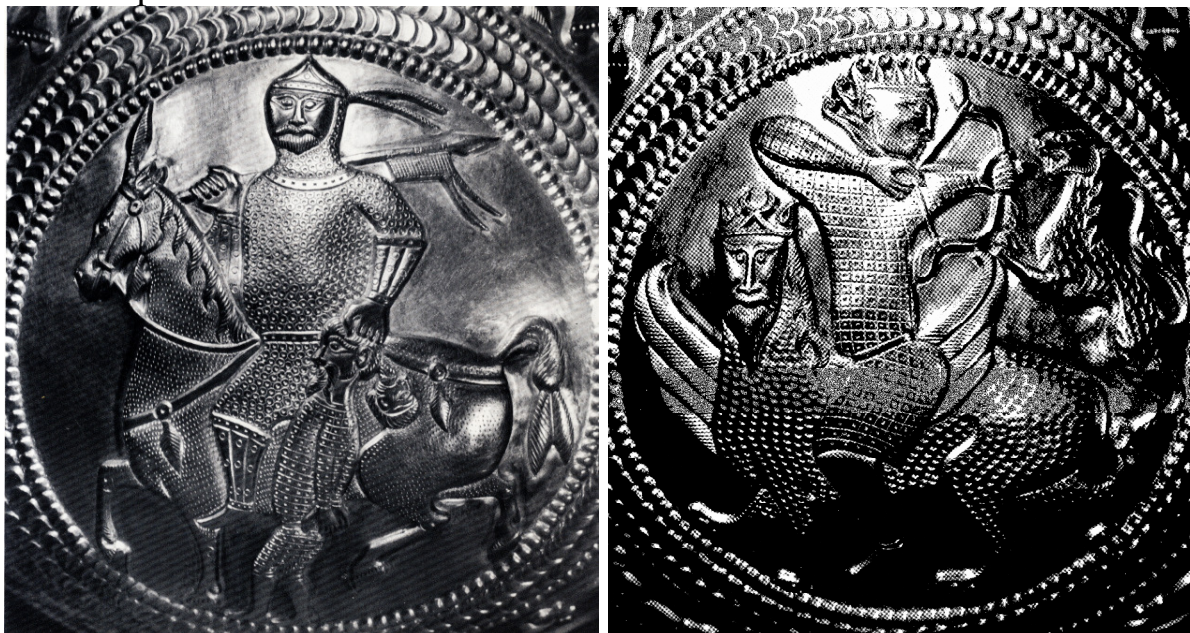

*Páncélos íjazók.*¹⁵⁶

¹⁵⁵ MNM 106/1884.

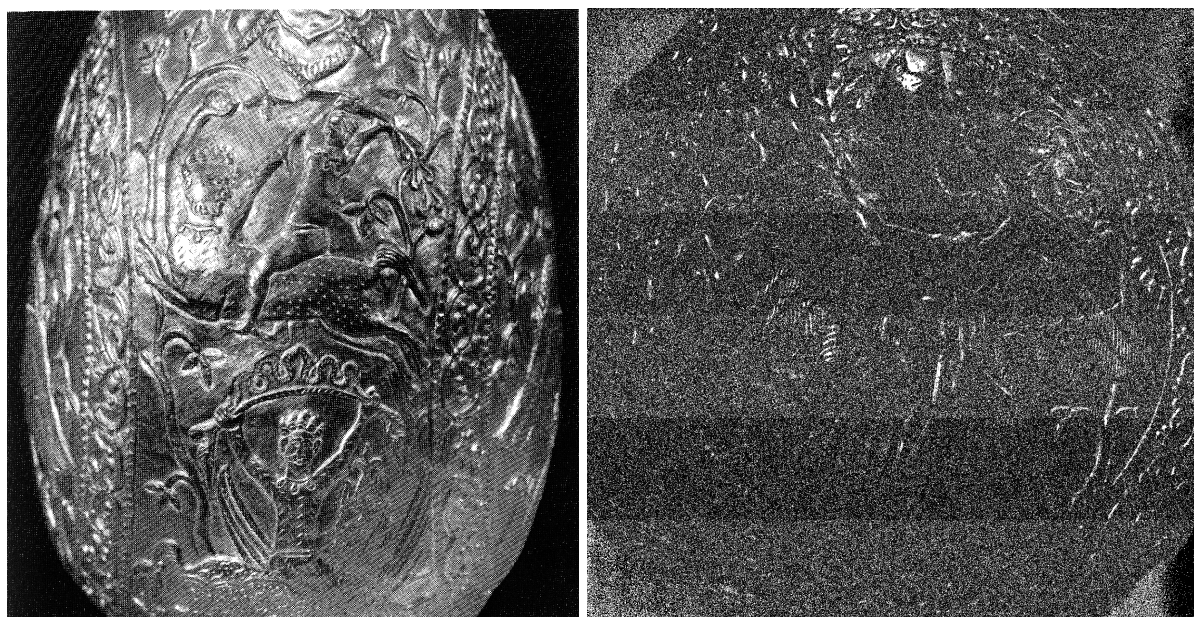
¹⁵⁶ Bezirksmuseumverein, Mödling.

Ezzel szemben a nagyszentmiklósi alkotásokon, melyekről kimutattuk, hogy X. századiak,¹⁵⁷ az ábrázolás és a képkeret között mindig van kellő üres tér, ilyen értelemben a nagyszentmiklósi kompozíciók jelentősen szellősebbek az avar kompozícióknál:

Nagyszentmiklós 2. kancsó.

A 7. kancsón sem foglalja el az ábrázolás „dugig” a keret által körülhatárolt teret, amit nem tölti ki maradék nélkül. Van üres tér az ábrázolt alakok és a keret között, amiben növényzet leveleivel is hajladozik.

¹⁵⁷ Váralljai Csocsán Jenő: A nagyszentmiklósi kincs eredete. Előadás a VII. Báthory-Brassai konferencián az Óbudai Egyetemen 2016 május 20 11:20-12:00

Nagyszentmikós 7. kancsó.

Az ábrázolt alakok s a keret között való tér hagyásában a nagyszentmiklósi magyar művészet követi a Fekete tenger fölötti térségben az őseink által hagyott kompozíciók hagyományát:

Kutemszki solymász Urdmurtföld (votják).¹⁵⁸

Muzsi lovas.¹⁵⁹

Perm környékén talált tarsolyból lett szemfedő.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Fodor István (et alii): *Őseink nyomában*. Budapest 1996. 4 & 56. oldal. Smirnov: *Vostocknoe srebro*. Spev, 1909. Plate 157. László Gyula 68.& 146. oldal 34.

¹⁵⁹ Fodor István (et alii): *Őseink nyomában*. Budapest 1996, 57. oldal.

¹⁶⁰ Permi Egyetemi Múzeum. Dr Fodor István: *Halotti maszkok*. Budapest, 2013. 36. képal-

A jászkürtön a horror vacui: a kompozíció túlsúlyosága tehát arra mutat, hogy az avar korban készült.

A jászkürtön ábrázoltak griffeket és indákat is, a jászkürt tehát griffes-indás ábrázolás:

Griffes-indás ábrázolás 'Lehel kürtje' részletrajzán.

A jászkürt tehát mind a griffek jelentőségét hangsúlyozza, mind pedig az indákat is bőségesen ábrázolja, amiből kitűnik, hogy a késő avar korban az úgynevezett griffes-indás népesség alkotta.

Az indák között bőségesen nőnek levelek, ami tanúsítja, hogy az „égig érő fát” ábrázolja. Ennek az életfának millió levele van,¹⁶¹ és a magyar hagyományban mindenféle gyümölcsöket terem,¹⁶² amiből az következne, hogy mindenféle levele is van. Levelei ezenkívül igen nagyok, egy ország is elférhet rajta.¹⁶³ Ezt mutatják a jászberényi kürt változatos és hatalmas lóláb-nagyságú levelei megtermései. Közöttük az Életfa közepén jobb kéz kinyújtott tenyerét látjuk az ágakbogok és lombok levelei között.¹⁶⁴ Ez a kéz nyilvánvalóan annak az égi aszszonynak a keze, aki az osztjások hagyománya szerint az emberek sorsát írja a világfa leveleivel.¹⁶⁵ A magyar hagyományban pedig Tündér Ilonáé, aki az égigérő fán minden éjjel újra megtermő mindenféle¹⁶⁶ gyümölcsöt minden hajnalra, sőt minden éjfélre betakarítja.¹⁶⁷ Ezek szerint ez a kéz a jászberényi kürtön Tündér Ilona keze, vagyis az Esthajnal csillagé. akinek azért kell azonosnak lenni Tündér Ilonával, mert *minden hajnalra* ő takarítja be a világfa teljes termését.¹⁶⁸ A magyar hagyományban világfán ugyanis a Napnak, Holdnak, a Szélnek meg az Esthajnal csillagnak van palotája,¹⁶⁹ s Tündér Ilonáéről tudjuk, hogy tizenkét emeletes.¹⁷⁰

’Lehel kürtje’ ábrázolásaiból viszont az is kitűnik, hogy a griffes-indás népesség ismerte a magyar hagyományokat: Hunor és Magor történetét, a kürt ünnepeét, nemkülönben a turulmadárnak a királlyal való kapcsolatát.

¹⁶¹ az oszmán törökök szerint. Mircea Eliade: Shamanism, (Princeton Bollingen Series LXXVI), Princeton 1972, 1974, , 273. oldal.

¹⁶² Tündérszép Ilona besenyőtelki meséje. Berze Nagy János: Népmesék Heves és Jász-Nagykún-Szolnok megyéből,(Magyar Népköltési Gyűjtemény IX.), Budapest 1907, 269. oldal. Berze Nagy János: Égigérő fa, Pécs 1984, 63, 68 és 136. oldal.

¹⁶³ a zajzoni csángó népmese szerint. Berze Nagy János: Égigérő fa, Pécs 1984, 68, 73. oldal. Cf.: 78. oldal

¹⁶⁴ László Gyula az ágak között megjelenő szóbanforgó kézben a római cirkuszi "játékok megnyitására jelt adó császári kezét" lát.(László Gyula: Lehel kürtje, (Jászsági füzetek 10). 14. oldal.

¹⁶⁵ "Among the Osmali Turks the Tree of Life has a million leaves, on each of which a human fate is written; erach time a man dies, a leaf falls. (Uno Harva (formerly Homberg): Die religiösen Vorstellungen der Altaischen Völker,(Folklore Fellows Communications LII, 125) Helsinki 1938, 72. oldal). The Ostyak believe that a goddess, seated on a seven-storey celestial montain, writes a man's fate, as soon as he is born, on a tree with seven branches." (Harva, op. cit., 172. oldal)

Mircea Eliade: Shamanism, (Princeton Bollingen Series LXXVI), Princeton 1972, 1974, 273. oldal.

¹⁶⁶ a harmadik besenyőtelki meseváltozat szerint. Berze Nagy János: Égigérő fa, Pécs 1984, 68. és 136. oldal

¹⁶⁷ a szajáni magyar mese szerint reggelre már nincs a fán a gyümölcs, a hont vármegyei mese szerint pedig éjfélre sincs.op.cit., 136. oldal

¹⁶⁸ op.cit., 136. oldal.

¹⁶⁹ Berze Nagy János: Égigérő fa, Pécs 1984,92-93. oldal.

¹⁷⁰ op.cit, 112. oldal

Ez arra mutat, hogy a griffes-indás népszerűség valójában magyar volt: vagyis igazolja László Gyula kettős honfoglalás elméletét.

A kettős honfoglalás elméletét igazolja az is, hogy 'Lehel kürtjén' a griffek szárnyán (és nyakán) párhuzamos és egyenes vonalakkal határolt díszítés található, ami a XX. századi légierőkre emlékeztet. Ezt a régibb évszázadokban készült rajzokon világosan megkülönböztethetjük:

Molnár Antal 1775.

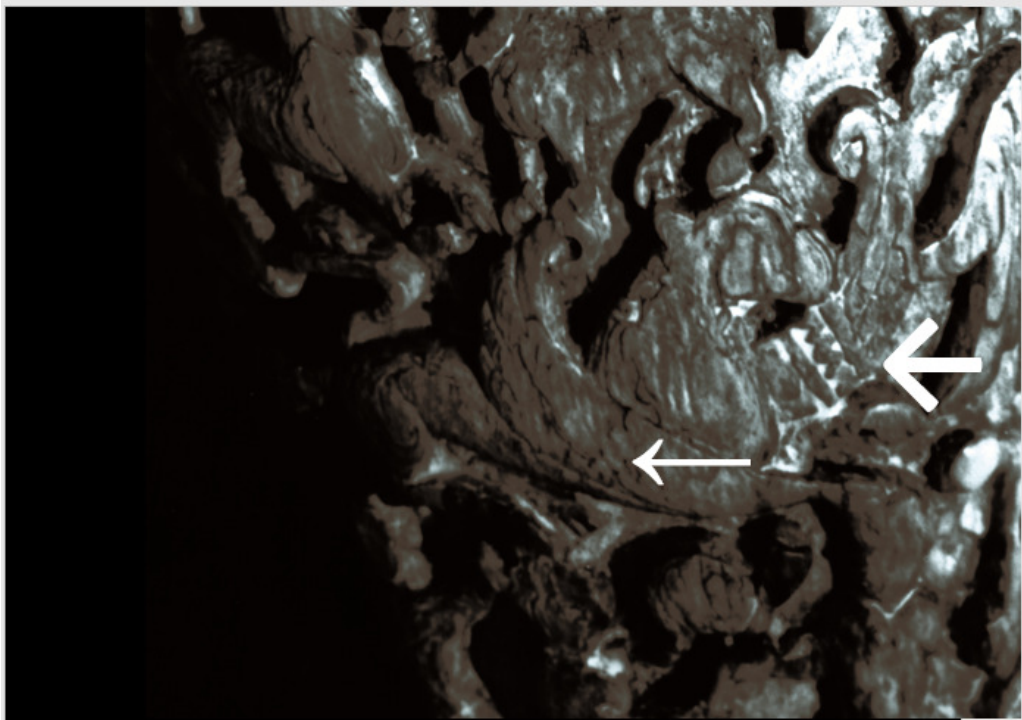

Planum extensum 1775.

A griffek szárnyán a párhuzamos és egyenes vonalakkal határolt díszítést Passuth 1902-ben készült rajza is tanúsítja Hampel József tanulmányában.¹⁷¹

¹⁷¹ „A jászkürt domborművei”, Archaeológiai értesítő 1903, 113. o; (újra megjelent László Gyula Archaeológiai értesítő 1973.)

Ma már keresni kell a griffek szárnyán a párhuzamos egyenes vonalakkal határolt díszítést, de a jobb fényképek mutatják.

A griffek szárnyán ezek a párhuzamosokkal határolt díszítések kor és eredet meghatározóknak tűnnek.

Ilyen párhuzamos egyenes vonalakkal határolt díszítés az avar griffeken igen ritka, mert Falcsalszky Gábor: „Állat és emberábrázolások a késő avarkori öntött bronzvereteken” című átfogó összefoglalásában csak egyetlen leleten találunk *görbe párhuzamosakat* a griffek szárnyán (56. tábla, 8-9). Valójában ugyanott a Tiszafüred Majoros temető 496-os (és a 507-es) sírjában megjelennek a *párhuzamos egyenesek*.¹⁷²

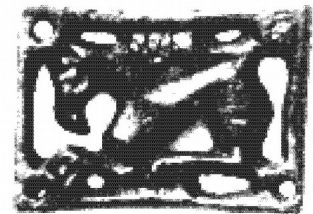
496. sír Címlap.

2

3

13

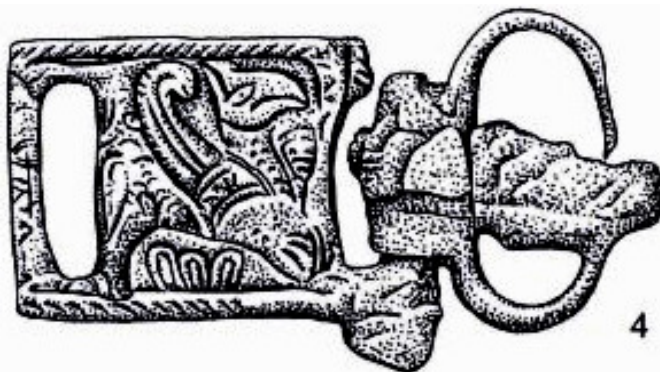
3507. sír Tafel 205.¹⁶⁸

496-os sír Tafel 20.¹⁶⁸

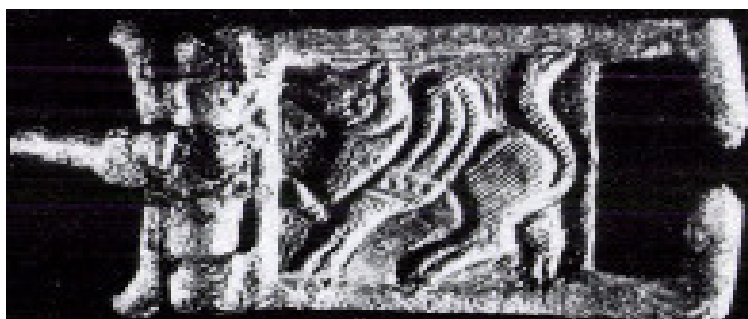
Hangsúlyozni kell azonban, hogy ezeken a nagyon ritka avar leleteken sem jelenik meg még valójában díszítés a párhuzamos vonalak között.

¹⁷² Éva Garam: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred. Budapest, 1995.

Párhuzamos vonalakkal határolt díszítés előfordul azonban a honfoglalás kori leleteken a Kárpát-medencében:

Mindszent-Koszurús dűlő 2. sír, Csongrád vármegye X. század közepe.¹⁷³

Ondroho, Nyitra vármegye X. század eleje.¹⁷⁴

A nagyszentmiklósi 21. tányér külső oldalán a griff szárnyán a hangsúlyozottan párhuzamos vonalakkal határolt díszítés azt szintén a honfoglalás korába utalja.

Történetesen a nagyszentmiklósi 21. tányér belső oldalán levő görög betűs föliratról kimutattuk a VII. Báthory-Brassai konferencián, hogy az visszafelé rótt magyar szöveg.¹⁷⁵

¹⁷³ Mesterházy Károly: Bizánci és balkáni eredetű tárgyak a 10-11. századi magyar sírleletekben. *Folia Archaeologica* XLI (1990), 90. oldal 2. ábra Csallány G: Újabb honfoglaláskori leletek Szentes környékéről, *Folia Archaeologica*, 3-4 (1940-41), 182-192, III-IV. tábla 2. sírleletei.

¹⁷⁴ Mesterházy, op.cit., 92. oldal, 3. ábra (cf.: Darina Bialokevá: Staromaďarské hroby a včasnostredoveké sídliskové objekty v Lipovej-Ondrochove. *Štud. Zvesti* 14 (1964), 187-196 oldal.)

¹⁷⁵ Váralljai Csocsán Jenő: A nagyszentmiklósi kincs eredete. Előadás a VII. Báthory-Brassai konferencián az Óbudai Egyetemen 2016 május 20 11:20-12:00

A nagyszentmiklósi 21. tányér díszítése

A griff szárnyán a párhuzamos vonalakkal határolt díszítés viszont megjelenik az Etele király Gyula nemzetségéből származó óbolgár uralkodók országában is:

Griffes dombormű Preszlavból¹⁷⁶

Griffes oszlopfő nova-zagorából¹⁷⁷

¹⁷⁶ Fehér Géza: A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Bp. 1940, XIX. tábla

Az, hogy a párhuzamosokkal határolt díszítés a griffek szárnyain mind a magyar honfoglaláskori griffeken, mind pedig az Etele király Gyula nemzetségét uraló óbolgár országában megjelent arra mutat, hogy azt a Kárpátmedencébe is a Gyula nemzetségből való Kürt onogur-bolgár fejedelem negyedik fia hozta a késő avarok közé, akik között ezért olyan ritka.

Így kerülhetett ez a párhuzamos és egyenes vonalakkal határolt díszítés a griffek szárnyára a St. Maurice de d'Agaun-i kannán, melyet Alföldi András professzor avar jogarról származóknak minősített.¹⁷⁸ Ugyanez megmagyarázná, hogy ez az alkotás miért készült bizánci típusú rekeszzománcból, hiszen a Pannoniába költöző Gyula nembeli ifjú apja Kürt, Bizáncban megkeresztelkedett.¹⁷⁹ (Egyébként ezen sötétkék griffek és bennük a fehér pöttyök szintén azt a benyomást keltik, hogy csillagképet ábrázolnak, mint Lossonczy Antal griffes címere.)

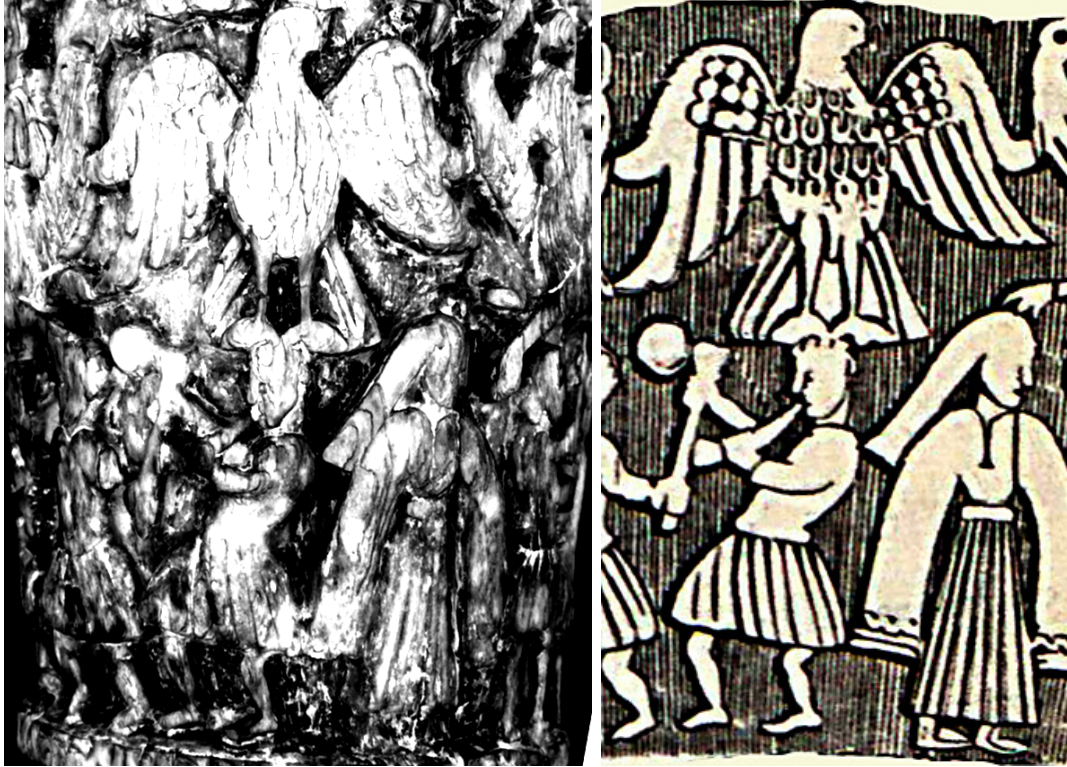
A St. Maurice de d'Agaun-i kanna részlete.

¹⁷⁷ Fehér Géza: Fehér Géza: A bolgár-török műveltség emlékei. Napkút Kiadó, Budapest 2013, 126. oldal, 68. kép

¹⁷⁸ András Alföldi: Die Goldkanne von St. Maurice d'Agaune, in Zeitschrift für Schweizerische Archologie und Kunstgeschichte, 10. évfolyam 1948, 204. o (A különnyomaton 27.o) Tafel. 14/2-3 és 10/1.

¹⁷⁹ W[alter] E[mil] K[aegi] A[lexander] K[azhdan]:Kuvrat, The Oxford Dictionary of Byzantium, N.Y.-Oxford 1991, II. kötet, 1160-161. oldal.

Az Ozora melletti Tóti pusztán talált avar kori fejedelmi sír két arany keresztel és IV. Konstantin császár, tehát 668 és 680 között vert bizánci pénzzel együtt¹⁸⁰ alighanem szoros kapcsolatban kellett, hogy legyen Kürt negyedik Pannoniába költözött fiával, aki Theophanész confessor szerint – mint alább idézzük –, „a Dunán túlra” telepedett.

Kürtöt fújó koronás király, feje fölött a turulmadár 'Lehel kürtjén'.

A turulnak a kürtábrázolásán kiemelt helye és szerepe, valamint különösen a koronás uralkodóval szoros kapcsolata szintén igazolja a kettős honfoglalás elméletét.

Joachim Werner ugyanis rámutatott arra,¹⁸¹ hogy Etele király birodalmában sas jelölte jellegzetesen az uralkodó elit leleteit. Ennek az a magyarázata, hogy a húnok dinasztikus madara volt, ezért találunk sas fejet a kercsi és a sipovói koronákon. Ugyanezért tartják a magyar krónikák Etele király címerének a turult.

¹⁸⁰ László Gyula: Adatok az avar kori műipar ó-keresztény kapcsolataihoz., Budapest 1935, 23, 18, 35. oldal és II. tábla 8. kereszt.

¹⁸¹ Joachim Werner: Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches.(Bayerische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse. Abhandlungen. Neue Folge Haft 38A, München 1956, II. kötet 66. tábla, 2, 72; Karte 7.

A sas fej ábrázolások elterjedése Etele király hún birodalmában.

Ehhez hozzá kell tenni, hogy a svédországi Tjürk szigetén II. Theodosius (408-450) két bizánci pénzével Etele király eredeti ATIHL nevét feltüntető olyan brakteátot találtak, melyen arcarcéle megegyezik Jordanes minutis oculis, simio naso leírásával (Getica 35.183), mert fitos az orra, és olyan mandulavágású szeme van, mint a pokrovi 17. kurgánban talált, valamint a vladimirovszkojei 4. kurgánban lelt hún fejeknek. Ez tehát Etele királynak eredeti és valódi ábrázolása. Ezen a brakteátja azzal jellemzi Etele királyt, hogy a húnok sasmadara homlokon csókolja. Ezért tarthatta a Képes Krónika a címerállatának¹⁸²

Olof Janze rajza a Tjürk szigeten talált brakteátról¹⁸³

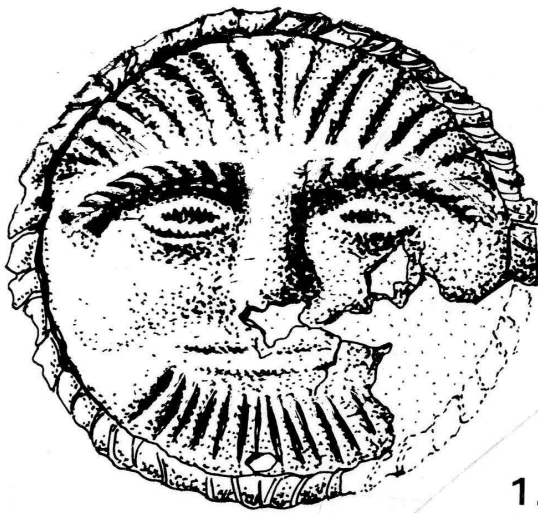

Tjürk szigeten talált brakteát, Lund Univ. Historical Múzeum LUHM6601

¹⁸² Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet Budapest 1937, 263. oldal, 10-12. sor. Banerium quoque regis Ethelae, quod in proprio scuto gestare consueverat, similitudinem avis habebat, quae Hungarice turul dicitur. Simon de Keza: *Gesta Hungarorum*, 10. fejezet, Emericus Szentpétery: *Scriptores rerum Hungaricarum*, I. kötet, Budapest 1937, 152. oldal, 3-5 sor

¹⁸³ Olov Robert Janse: *Notes sur quelques représentations des bractéates en or Scandinaves*, *Revue archéologique*, 1921, 374. oldal Fig.1.

A húnok keskeny mandulavágású szeme = minutis oculis Getica 35.183:

1.

Pokrov az Etilen 17. kurgán, szarotovi terület, 1925-ben találták, 5 cm,¹⁷⁹

Vladimirovskoje 4. kurgán, szamarai terület.¹⁸⁴

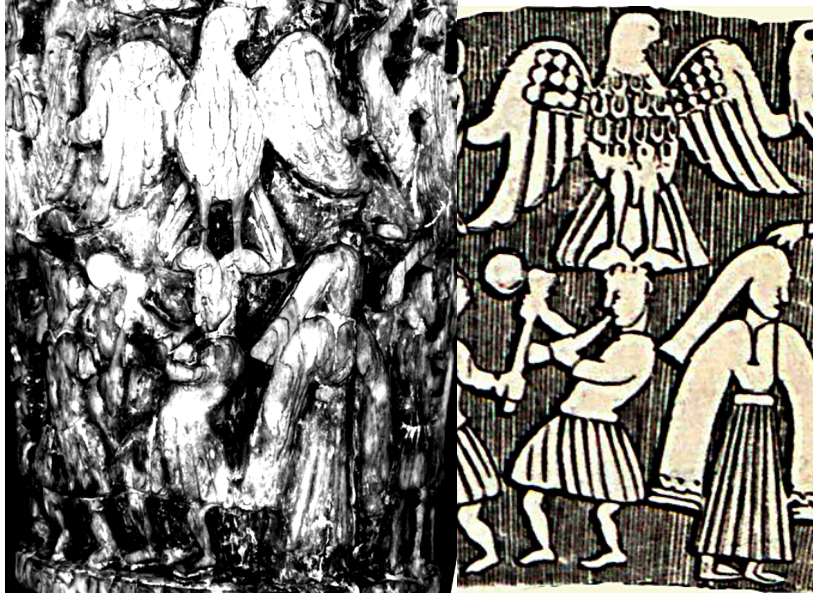

ATHIL föliratú Tjürk szigetén talált brakteátján¹⁸⁵ a turulmadár homlokon csókolja a Gyula nembeli Etele királyt, így jelezvén szoros kapcsolatukat.

Azt hogy ezt a szoros kapcsolatot a turulmadár és az uralkodóház között Etele király Gyula nembeli leszármazója, Kürt 4. fia a Kárpátmedencébe hozta, tanúsítja 'Lehel kürtje', mert azon a turulmadár egyenesen a koronás király fejére telepedett:

¹⁸⁴ Bóna István: A hunok és nagykirályaik. Budapest, 1993. 26. és 214. oldal, 9. kép.

¹⁸⁵ LUHM 6601.

'Lehel kürtjén' a koronás király fejére telepedett turulmadár tanúsítja, hogy az Etele király brakteátján a turulmadár és az uralkodó közötti szoros kapcsolatot Kürt 4. fia a Kárpátmedencébe hozta.

Történetesen Nicephorosz patriarka és Theophanész följegyzése alapján László Gyula első honfoglalása (a Képes Krónika szerint 667-ben) Kürt (Kuvrat) negyedik fiának Pannoniába költözésével történt.

Az óbolgár uralkodó lista szerint ők őszükkel, Etele királlyal együtt, a Gyula nemzetségből származtak.¹⁸⁶ Ezért a turulmadárnak kiemelt központi szerepe és a koronás uralkodóval való kapcsolata a 'Lehel kürtjén' tanúsítja, hogy a griffes-indás népeségben, és Pannoniában tovább élt a hun uralkodóháznak Kürt negyedik fia révén ide származott turul hagyománya.

Nikephorosz patriarka (c758-828) ugyanis megközelítőleg egy évszázaddal az események után a következőket írta 775 és 787 között,¹⁸⁷ ὁ δὲ τέταρτος τὸν Ἰστρον ποταμὸν διαβάς ἐν Παννονίᾳ τῇ νῦν ὑπὸ Ἀβάροις κειμένη ἀυλίζεται ὑπόσπονδος τῷ ἐγχωρίῳ ἔθνει γενόμενος.¹⁸⁸

„A negyedik [fiú] az Isztroszon átkelve most az avarok alatt álló Pannoniában tanyázik (*αυλίζεται*), a helyi nép szövetségesévé válván”

Theophanész Confessor (758-60-817/18) 810-15-ben írván azt jegyezte föl, hogy (AM 6171=AD 663) ὁ δὲ τέταρτος καὶ ὁ πέμπτος τὸν Ἰστρον ἦτοι

¹⁸⁶ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Budapest 1991, 215. oldal; Omeljan Pritsak: Die bulgarsche Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren, Wiesbaden, 1955, 15-16,76-77.oldal és Tafel 1-2 a 102. oldal után. Moszkvai történeti Múzeum Uvarov gyűjtemény no. 10, és Synodalbibliothek no. 280, valamint Pogodin gyűjtemény no. 1148 a szentpétervári nyilvános könyvtárban.

¹⁸⁷ „datable perhaps to 780s” Nikephoros patriarch of Constantinople. Short history /text, transl., and comment. by Cyril Mango. Washington DC: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1990. XIII, (Dumbarton Oaks texts; 10). (Corpus fontium historiae Byzantinae, Series Washingtoniensis; 13.) [12] oldal.

¹⁸⁸ Mango, op. cit., [88]. oldal, 17-19 sor.

Δάνουβιν λεγόμενον παραιωθέντες πόταμον, ὁ μὲν εἰς Παννονίαν τῆς Ἀβραΐας ὑποταγεῖς τῷ Χαγάνῳ τῶν Ἀβάρων, ἔμεινεν ἐκεῖ μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.¹⁸⁹

„A negyedik...[fiú] az Isztrosz vagy Duna folyón átkerülvén az avarok kagánjának alávetett Avaria Pannoniájába, ott maradt (ἔμεινεν) seregével.”

Theophanész Kürt fiainak szétoszlását a Dontól tehát 663-ra datálja, ami csodálatosan megegyezik a Képes Krónika 26. fejezetével, amely szerint a magyarok 667-ben érkeztek másodszer Pannóniába.¹⁹⁰

Az, hogy Nikephorosz patriarka szerint a negyedik fiú az avarok szerződésben álló szövetségese (ὑπόσπονδος) lett megfelel annak, hogy az óbolgár uralkodólisták szerint Kürt fiai a Gyula nemzetségből származván Etele király lezármazói voltak.

Tulajdonképpen az orosz Nikón krónika is igazolja László Gyula kettős honfoglalás elméletét, mert aszerint a fehér [azaz a nyugati] magyarok évszázadokkal megelőzték a fekete [vagyis az északi] magyarok jövetelét, vagyis a kettős honfoglalást. Ezen orosz krónika szerint

„Majd azután [vagyis a bolgárok után] a fehér magyarok jöttek, elfoglalták a szlávok földjét, miután elkergették a frankokat, akik azelőtt elfoglalták a szlávok földjét [Pannoniát]. Ezek a magyarok ugyanis Hérakleitosz császár [610-642] korában jelentek meg, aki megtámadta Hozdroj perzsa császárt. És abban az időben voltak az avarok is, akik harcoltak Hérakleitosz császárral, és kevés híja, hogy el nem fogták [623-ban]...Ezek után jöttek a besenyők, majd a fekete magyarok mentek el Kijev mellett, később Oleg idejében [879-912]”¹⁹¹

Az orosz Nikon Krónika tehát világosan megkülönbözteti a fehér, tehát nyugati magyarokat,¹⁹² akik Hérakleitosz császár idejében tűntek föl és Pannoniában elkergették a frankokat, vagyis mint Kürt 4. fia átkeltek a Dunán Dunántúlra; és a fekete, vagyis északi magyarokat, akik mintegy kétszáz évvel később Oleg idejében tehát 879 és 912 között vonultak el Kijev mellett, hogy a 895-ben Vereckénél a Kárpármedencébe jussanak. Ez pontosan két honfoglalás, és ebből nem lehet egyetlen honfoglalást varázsolni.

Szádeczky Kardos Samu föltételezte, hogy a szóbanforgó Kürt 4. fia azonos lehet azzal a Kuberrel, aki Sirmiumból Thessalonikába költözött 670 táján a 680 körül keletkezett Miracula Sancti Demetrii szerint, s akit a madarai lovas fölirata is említ.¹⁹³ Ezt az azonosítást azonban kizárja, 1) egyrészt az, hogy a 4. fiú éppen

¹⁸⁹ Theophanes Confessor Chronographia, recensio Joannis Classeni I. kötet, Bonn, 1839. 546. oldal 14-17. sor.

¹⁹⁰ OSZK Clmae 404, folio 11^{recto}, Emericus Szentpétery : Scriptorum rerum Hungaricarum, I. kötet Budapest 1937, . 284-5.o.

¹⁹¹ Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról, Bp 2002, 121-122. & 280.o.

¹⁹² A kínai égtáj színeket biztosan ismerték Szittyországban, ezért van Fehér-Oroszország nyugaton és Vörös-Oroszország, ahol Nagy Lajos hadat viselt délen. A kök-türkök pedig keleti türkök.

¹⁹³ Szádeczky-Kardos Samu: Az avar történelem forrásai, Budapest 1998, 220. oldal.

667 táján kötött szövetséget az avarokkal, akik ellenséges viszonyban álltak a bizánciakkal; 2) ezt a szövetséget éppen 667 táján kötötte, amikor Kuvrat Thessalonikába költözött; 3) a 810 körül író Theophanész szerint a 4. fiú Pannóniában maradt (*ἔμεινεν*) seregével; 4) a 780 körül író Nikephorosz patriarka szerint a 4. fiú Pannóniában „tanyázik” (*αὐλίσκεται*).

Mindez annyit kell, hogy jelentsen, hogy amikor Nagy Károly seregei elfoglalták Pannoniát 791-799 között, Kürt negyedik fiának népe a Tiszántúlra és Erdélybe húzódott, oda, ahol ma Gyula néven nevezett Gyulamónostor és Gyulafehérvár helységeket találjuk, és 803-4 táján rokonságuk révén csatlakoztak a bolgár kaganátushoz. Aventinus forrásaiban azt találta, hogy „A hunoknak és avaroknak egy részét a bajorok és Nagy Károly Noricumból és Pannoniából elűzték, és a Tisza folyón túlra vetették fegyvereikkel.”¹⁹⁴ Révész László pedig kifejtette: „...a Maros-völgy bolgárjai - át- és túléltek a magyar honfoglalást....”¹⁹⁵

Nem szabad elfelejtenünk, amit Németh Gyula leszögezett: „454 után a hunokat bolgároknak nevezték, Attila halála után a hun nép neve megváltozott, a bulgár név váltotta fel.”¹⁹⁶ Ez természetesen Kürt 4. fiára is vonatkozik.

Németh Gyula ugyanis kimutatta, hogy Gyula törzse „Árpád dinasztiájától, illetőleg a Hét Magyartól független alakulatok, és eredetük szerint a most tárgyalt balkáni bolgár Gyula dinasztiával vannak kapcsolatban”.¹⁹⁷ Németh Gyula azt is kimutatta, hogy az erdélyi Gyula dinasztia a honfoglalástól fogva 5 generáción keresztül török nevet adott leszármazottainak,¹⁹⁸ mint amelyeket Etele király rokonai s udvarának emberei viseltek,¹⁹⁹ tehát megtartották eredeti hún nyelvüket. Mindebből aligha kerülhető el a következtetés, hogy ők Kürt negyedik fia révén kötődtek a Gyula dinasztiához

Köztudott, hogy mint Gyulafehérvár neve, és Györffy György vizsgálatai mutatták,²⁰⁰ Erdélybe Gyula vezér nemzetsége és népe telepedett. Az óbolgár fejedelmi listákból viszont világos, hogy Etele király is a Gyula nemzetségből származott.²⁰¹

Veselin Beševliev: Die Protobulgarischen Inschriften, 107. oldal szerint ugyanezt írta már „Сређковић: историја српскога народа, Belgrad 1884, 311; J Ivanov IAD 1 (1910) 237”

¹⁹⁴ Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról, Budapest 2002, 246. oldal.

¹⁹⁵ Révész László: A honfoglalás és államalapítás kori temetők tanulságai, Rubikon, 2016/7 XXV. évfolyam 296. szám.64. oldal A bolgár kérdés.

¹⁹⁶ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Budapest 1991, 129 & 119. o.

¹⁹⁷ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Budapest 1991, 15-6. o.

¹⁹⁸ Németh Gyula, op. cit., 245-255. oldal. Ténylegesen 9 ismert név közül 8 volt török, mert Zombor, amit Németh szláv bölénynek gondolt, valójában inkább a török sungur (=gyrfalcon) változata.

¹⁹⁹ Németh Gyula, op. cit., 113-116. oldal.

²⁰⁰ Györffy György: István király és műve, Bp.1977, 164,167.,170,174. oldal; cf.: 101. oldal.

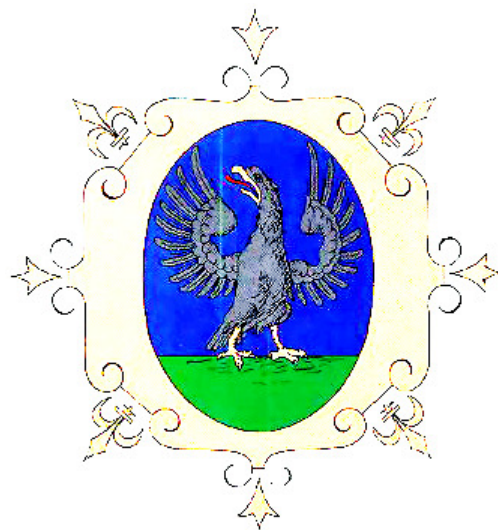
²⁰¹ Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Budapest 1991, 214-215. oldal; Omeljan Pritsak: Die bulgarsche Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren, Wiesbaden, 1955, 15-16, 76-77. oldal és Tafel 1-2 a 102. oldal után.

Ezért aligha véletlen, hogy az erdélyi magyarság legrégebb erre vonatkozó forrása már 1311-ben említi „ az erdélyi magyar lakosok sasának, vagyis a zászlójának hordozójá”-t.²⁰² Ez tanúsítja, hogy a Gyulák magukkal hozták Erdélybe a 'Lehel kürtjén' megjelenő sasformájú turulmadarat, aki Etele királyt homlokán csókolja Tjürk szigetén talált brakteátján.

1555-ben is följegyezték az „erdélyi magyarok zászlóvivőjének sasá”-t.²⁰³ Az 1669 május 24-én tartott szászsebesi országgyűlés pedig kimondta, hogy az erdélyi magyar megyék pecsétjének a félsast kell ábrázolnia.²⁰⁴ Ez tehát azt bizonyítja, hogy a Gyula nemzetségnek Erdélybe szakadt ága, s annak népe is, őrizte Etele király sas formájú turulmadarát, ahogy az erdélyi Gyulák legrégebb ősi szálláshelyeit Gyulafehérvártól Bálványosvárig egész Dél-Erdélyt valamikor felölelő Fehér vármegye, (ahová korábban - 804 és 895 között -, az óbolgár birodalom kiterjedt), címerén is ugyanazt a turulmadarat találjuk.

A Gyula nemzetség sas formájú turul madara fönmaradt Erdély 1765-ben kodifikált címerében is

A Gyula nemzetség sas formájú turul madara a Gyulafehérvár körül kialakult Fehér vármegye címerében

Még egyszer összefoglalva: egy évszázaddal az események után Nikephorosz patriarka azt írja, hogy Kürt negyedik fia Pannóniában tanyázik, Theophanész szerint pedig seregével Pannóniában maradt, s ezért nem lehet azonos Kuvráttal, aki Sirmiumból Thessalonikába költözött 670 táján a Miracula

²⁰² „ductor aquilae seu vexilli regnicolarum Hungaricarum parime Transylvanarum”

J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, (Fiertn Bandes Zwölte Abteilung): Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay: Adel von Siebenbürgen, 1898, 2. oldal.

²⁰³ „vexillifer aquilae gentium Transylvanarum Hunacaracalium” ibidem

²⁰⁴ „Das auf ihr Siegel gestochene Wappen der Siebenbürgischen Comitae soll einem halfen Adler bestehen mit der Umschrift: Sigiullum Comitatum Transilvaniae,” ibidem

Sancti Demetrii szerint. Ez annyit kell jelentsen, hogy Kürt 4. fia népének le-
származói, amikor Nagy Károly seregei elfoglalták Pannoniát 791-799 között, a
Tiszántúlra és Erdélybe húzódott, oda ahol ma Gyula néven nevezett Gyulamo-
noster és Gyulafehérvár helységeket találjuk, és 803-4 táján elfogadták bolgár
testvéreik fönnhatóságát. Németh Gyula ugyanis kimutatta, hogy Gyula törzse
„Árpád dinasztiájától, illetőleg a Hét Magyartól független alakulatok, és eredtük
szerint a most tárgyalt balkáni bolgár Gyula dinasztiával vannak kapcsolat-
ban”.²⁰⁵ Németh Gyula azt is kimutatta, hogy az erdélyi Gyula dinasztia a hon-
foglalás korában 5 generáción keresztül török nevet adott leszármazottainak,²⁰⁶
vagyis megtartották eredeti hún nyelvüket. Mindebből aligha kerülhető el a kö-
vetkeztetés, hogy ők Kürt negyedik fia révén kötődtek a Gyula dinasztiához.
„...a Maros-völgy „bolgárjai” át- és túléltek a magyar honfoglalást.”²⁰⁷

²⁰⁵Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása, Budapest 1991, 215-6. o.

²⁰⁶ op. cit. 245-256. o.

²⁰⁷ Révész László: A honfoglalás és államalapítás kori temetők tanulságai. Rubikon 2016/7.
XXV. évfolyam 296. szám. 64. oldal, A bolgár kérdés.